

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Криминалитет прогањања

(мастер рад)

Ментор

Проф. др Миомира Костић

Студент

Лазар Станојевић, М 022/13

Ниш, 2015.

Садржај

УВОД	1
ПРВИ ДЕО	7
Теоријски приступ	7
1. Појам прогањања	8
1.1. Елементи прогањања	13
1.2. Радње прогањања	14
1.3. Фазе прогањања	16
1.4. Типологија прогонитеља	17
1.5. Прогањање и насиље	23
1.6. Жене као прогонитељке	25
1.7. Синдром лажне виктимизације	27
1.8. Прогањање и сличне појаве	29
1.9. Утицај прогањања на жртву	30
1.10. Прогањање и медицина	33
2. Нормативно уређење у иностраним законодавствима	35
Сједињене Америчке Државе	35
Авганистан	37
Уједињено Краљевство	38
Немачка	38
3. Државе бившег југословенског јединственог правног простора	39
Босна и Херцеговина	39
Хрватска	40
4. Интернет прогањање (Cyberstalking)	41
4.1. Интернет и криминалитет	41
4.2. Дефинисање интернет прогањања	42
4.3. Интернет прогањање и конвенционално прогањање	43

4.4. Типологија интернет прогонитеља	44
4.5. Радње интернет прогањања	46
4.5.1. Спам	47
4.5.2. Слање претећих порука (имејл, СМС, ИМ и друго).....	48
4.5.3. Куповина производа у име жртве.....	49
4.5.4. Online крађа идентитета и постављање лажних информација	49
4.5.5. Постављање података о жртвиној адреси или подацима на порнографским и слично оријентисаним сајтовима	50
4.5.6. Праћење путем мобилних (паметних) телефона.....	50
4.6. Dark Web и прогањање	51
4.6.1. Doxing (doxxing).....	55
4.6.2. Human flesh search engine	55
5. Прогањање и социјалне мреже	56
ДРУГИ ДЕО	60
ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ	60
Предмет и опис истраживања	61
Резултати и дискусија.....	63
Закључак	75
Литература.....	80
Коришћена литература	80
Остала истраживачка грађа.....	82
Криминалитет прогањања	86
Stalking crime	87
Биографија студента	88
Прилози.....	89

УВОД

Једна од многобројних исповести жртава прогањања, које илуструју озбиљност ове појаве, као што је: „... драго ми је да је све ово готово, мислим, није још готово, никада неће бити готово, али морам живети са тим. Драго ми је да коначно имам неки завршетак и да знам где је...“¹, показује да је прогањање присутно и веома опасно.

Након што је примила поруку на друштвеној мрежи Facebook, ова девојка није ни претпостављала да ће њен живот постати пакао. Након безброј порука, претњи смрћу, прогонитељ је пронађен и осуђен.

Прогањање представља појаву која је дошла у жижу интересовања стручне јавности релативно скоро, док су законска решења и даље непотпуна. Први закон који је регулисао прогањање донесен је 1990. године у Калифорнији, САД. С друге стране, савремено српско законодавство уопште не регулише злочин прогањања, већ то чини посредно, путем члана 138. Кривичног законика Републике Србије, у делу угрожавања сигурности.

Трагови прогањања се могу пратити далеко у прошлост, све до почетка људске цивилизације. Међутим, пажња шире јавности скренута је на ову појаву када су опсесија прогонитеља постале славне личности. Велики број несрећних случајева завршених смртним исходом, који су били и директна последица прогањања, натерало је и законодавце, али и јавност да се позабави овом појавом.

Једна од основних карактеристика овог дела је да се углавном ради о тихом делу, најчешће је починилац жртви добро познат, особа у коју (је) жртва има(ла) највише поверења. Ради се о делу које спада под тамну бројку криминалитета, где постоји огромна несразмера између стварног и пријављеног криминалитета. (Криминологија 2009: 70) Поред тога, чињеница да не постоји *класичан* тип прогонитеља значајно отежава идентификацију и поступање са њим, због чега ово дело карактерише висок степен друштене опасности. Прогањање представља и прогресивну појаву, која ескалира са временом. Радња прогањања се не завршава након једног извршеног акта, већ он представља само иницијални чин и увод у перманентно прогањање жртве, са тенденцијом повећања интензитета агресивности у односу на жртву. Оно што започне на изглед

---

¹ Kristen Pratt, жртва прогањања у интервјуу телевизији ABC News, 23/01/2012. више на: <http://abcnews.go.com/GMA/video/youtube-stalking-victim-kristen-pratt-interview-15419735>

безазлено, слањем цвећа и поклањањем пажње, може завршити трагично, неретко и убиством. Савремена теорија још увек покушава да у потпуности систематизује и објасни саму појаву прогањања. При том, користе се сазнања различитих наука, почевши од медицине, преко права, социологије и психологије. И поред свих напора, и даље је веома тешко одредити јединствену дефиницију, а онда и елементе прогањања.

Занимљив је и однос између савременог друштва и саме појаве прогањања. Друштво данас, на бројне начине олакшава прогонитељима да предузимају радње којим се нарушава право на приватност. Средства масовних медија у великој мери помажу остварењу ове опсесије. Право на приватност је једно од основних људских права, заштићено како на међународном тако и на националном нивоу.

Предмет рада представља једно од најтежих, а најмање видивих облика криминалитета насиља - криминалитет прогањања. Анализа феноменолошких и етиолошких показатеља ове појаве била је мотивисана претпостављеном тамном бројком криминалитета, којом се научна и стручна јавност, а посебно жртве, доводе у спознају саме опасности.

Постављене хипотезе, које заступа аутор рада, јесу:

-Прогањање је распрострањено у Републици Србији у сличном обиму као и у другим државама;

-Мушкарци су чешће у улози прогонитеља;

-Становништво је у недовољној мери упознато са овом појавом и њеним облицима;

-Становништво углавном не зна коме се треба обратити за помоћ у случају прогањања;

-Постоји неопходност законског регулисања ове појаве као и ближег упознавања државних органа (пре свега полиције и судства) са њом.

-Интернет прогањање је у Републици Србији присутно у сличном обиму као и у другим државама.

У изради рада су коришћени следећи методи: дескриптивни, упоредноправни, метод прогнозирања, статистички метод.

На основу овако постављеног предмета и циљева истраживања, рад је подељен на два дела, осим увода и закључка и то на: теоријски приступ и емпиријско истраживање.

У делу „Теоријски приступ“, обрађује се сам појам прогањања, који је у нашем језику често погрешно поистовећен са појмом прогона, дефинисање прогањања у складу са развојем савремених технологија и појаве интернет прогањања, као и елементи, радње и фазе прогањања. Такође су и наведени примери савремених случајева прогањања који су највише утицали на законско регулисање ове појаве и ближе упознали јавност са њом.

Једно од најкомплекснијих питања јесте типологија прогонитеља. Бројни теоретичари (Zona, Sharma, Wright, Burgess, Mullen, Pathe) су покушали да направе систематизацију прогонитеља на основу различитих фактора. Оно што је свима заједничко јесте подела на прогонитеље који су били у претходној вези са жртвом, и на случајеве када такве повезаности није било.

Прогањање по својој природи углавном не представља злочин у коме се примењује физичко насиље. Онда када су прогонитељ и жртва били у претходној блиској вези, насиље се може појавити, али је насиље у том случају већ примењивано у вези. У осталим случајевима, ради се о злочину без контакта, са радњама као што су: слање поклона, упућивање позива и порука, посматрање из даљине и слично.

Један део рада се бави и женама као прогонитељкама. Иако већину радњи прогањања извршавају мушкарци, жене прогањање изводе на мало другачији начин. Поред тога, обрађен је и синдром лажне виктимизације, чији су разлози различити, од избегавања кривичног гоњења, психичких поремећаја, жеље за пажњом. Значај посебног осврта јесте, између осталог, у томе што ова појава доводи до умањења капацитета правосудних органа за правовремено решавање правих злочина, минимизирање озбиљности овог проблема у јавности.

Посебна пажња посвећена је положају жртве, и последицама које прогањање оставља на њу. Дубоке промене на које је жртва приморана остављају изузетно тешке психичке, али и физичке, економске и социјалне последице.

Поред тога, аутор ће се осврнути и на нормативно уређење прогањања у иностраним законодавствима, са посебним освртом на законодавства бивших југословенских држава.

Такође, један део рада обухвата и интернет прогањање, и то дефинисање ове појаве, са свим карактеристичним разликама у односу на конвенционално прогањање, типологију прогонитеља са посебним освртом на карактеристичне прогонитеље који постоје само на интернету.

Радње интернет прогањања су различите од прогањања у конвенционалном смислу, те су као такве обрађене и: спам, слање претећих порука, онлине крађа идентитета, праћење мобилних телефона и рачунара, као и остале радње.

Ради бољег разумевања озбиљности интернет прогањања, укратко је објашњен и Dark Web, као посебан део интернета, где се на веома лак начин може доћи до поверљивих информација који се могу користити у прогањању, као и нанети штета жртви.

Социјалне мреже су као глобални феномен обрађене у засебном делу, са освртом на опасности које са собом доносе, као и могућностима које прогонитељима пружају.

У делу „Емпиријско истраживање“ биће приказани резултати истраживања које је спроведено са циљем да се утврди распрострањеност појаве прогањања на територији Републике Србије, колико је прогањање као појава познато и колико су људи упознати са заштитом од прогањања. Један део истраживања се бави и везом прогањања и друштвених мрежа, као и начином прогањања на друштвеним мрежама. Истраживање је спроведено путем интернета и обухватало је преглед доступне литературе и израду online упитника, као и статистичку обраду и анализу добијених података.

Током спровођења истраживања истраживач је користио квантитативне методе, односно метод статистичке обраде и анализе података о распрострањености прогањања и упознатости испитаника о овој појави, као и начину заштите. За прикупљање непоходних

одатака о криминалитету прогањања коришћена је техника испитивања, тј. анкета. Упитник је по форми у већини затвореног типа, са већ понуђеним одговорима

ПРВИ ДЕО

Теоријски приступ

1. Појам прогањања

Прве примере појава које личе на прогањања могу се препознати и у радњама предузиманим на почетку људске историје, када су се људи окупљали у племена. Наиме, млади ловци, зрели за брак, вребали би младе жене које су скупљале остатке након жетве, чекајући тренутак када би оне остале саме. Тада би их киднаповали и одводили у своја насеља како би их оженили. Занимљиво је да су жене прихватале новостечени статус, као последицу уобичајеног начина живота. У одређеним случајевима, када би породица отете жене покушала да је врати кући, задовољила би се и откупом².

Лопови и пљачкаши су такође претече данашњих прогонитеља. Они би дуго вребали своје жртве, чекали их на слабо проходним путевима или у шумама, где би их нападали и пљачкали³.

Први забележени прогонитељ у историји је био четрнаестогодишњи дечак који се ушуњао у Бакингемску палату и украо веш краљице Викторије. *The Boy Jones* како је касније назван, је у периоду од 1838. до 1841. године три пута проваљивао у Бакингемску палату и био ухваћен сваки пут. За разлику од модерних прогонитеља, он није сматрао да је краљица предодређена да буде његова, нити је желео да оствари контакт са њом, већ је једноставно желео да седи на њеном трону, чита њене књиге и гледа њене ствари (Story of Boy Jones who stole Queen Victoria's underwear, 2015).

Један од познатијих случајева прогањања у САД-у јесте случај Tatiana Tarasoff (*Tatiana Tarasoff u Prosenjit Poddar*), (Romeo Vitelli 2014) који је имао и значајне правне последице, будући да је створио преседан у праву САД-а, којим се медицинском раднику наређује да потенцијалну жртву обавести о намерама пацијента, кршећи тако поверљивост односа пацијент-лекар⁴.

---

² Nobullyng.com, 2015.

³ Nobullyng.com, 2015.

⁴ Наиме, 1968. године Tatiana, студент на Универзитету Калифорнија-Беркли је упознала студента из Индије на размени. Након новогодишњег пољупца, Prosenjit је био убеђен да је Tatiana заљубљена у њега. Иако му је она објаснила да није заинтересована, и да је већ у вези, он је створио опсесију према њој. Након тога, у лето 1969. године, након што је Tatiana отишла у Бразил, Prosenjit је посетио универзитетског психолога, Др. Лоренс Мур (Dr. Lawrence Moore) и на једном састанку признао да има намеру да убије Tatianu. Докторка је

Један од најбруталнијих случајева прогањања јесте случај *Ming Sen Shiue*, младића са Тајвана који је живео у САД-у. Ming је, према сведочењу своје мајке, у младости био изузетно насилан, често је тукао млађе чланове породице (Blanko, n.d.). Као адолесцент је био осуђен за пироманију, вандализам и показивао изузетно девијантно понашање. Био је склон лагању и није преузимао одговорност за своје поступке⁵.

Међутим, чини се да пажњу јавности прогањање привлачи тек онда када су у то укључене славне личности. Један од првих случајева прогањања јавне личности јесте случај глумице *Терезе Салдане (Theresa Saldana)*⁶.

Даље, још један пример прогонитеља чији је основни мотив био да импресионира младу глумицу је **John Hinckley Jr**⁷.

одмах обавестила полицију, која је прво ухапсила, а одмах након тога и пустила Prosenjit-а, сматрајући да није опасан. Након повратка из Бразила, Tatiana није била обавештена о овим претњама, те ју је Prosenjit нашао у њеној кући, упуцао ваздушном пушком, да би је на крају убо 14 пута. Овакво поступке прогонитеља, са једне стране и неадекватна реакција надлежних органа са друге стране, за последицу је имала и настанак правног преседана, када је Врховни суд САД-а пресудио да сваки медицински радник има обавезу да прекрши поверљивост и обавести жртву којој неки пацијент прети.

⁵ У периоду 1965-1966. година, када је похађао девети разред средње школе, заљубио се у своју наставницу алгебре, Мери Штауфер (Mary Stauffer). Касније је такође признао и да је имао сексуалне фантазије (интимних односа са пристанком, силовање и групно силовање) које су укључивале наставницу. Његова опсесија је трајала читавих 15 година, током којих је прогањао, покушавао да ступи у контакт са њом, чак и да је киднапује. Међутим, 1980. године је сазнао њену адресу. Након што је неколико дана уходио, након изласка из салона је и киднаповео, заједно са њеном осмогодишњом кћерком. Убацио их је у пртљажник аутомобила и кренуо ка удаљеном резервату животиња. Током пута је морао да застане, због буке коју су Мери и њена кћерка правиле, када је то приметио шестогодишњи дечак, који је и пришао колима. Ming је киднаповео и дечака, да би га након одређеног времена извукао из аутомобила и убио ударцима металне шипке. Девојчицу и Мери је одвео у своју кућу, где их је држао заточене. Претио им је да ће убити мужа и сина уколико покушају да побегну. Мери је константно силовао, притом снимајући то. Оптужио ју је да због оцене коју му је дала није могао да упише факултет, да је морао да се прикључи рату у Вијетнаму, где је и заробљен. Девојчицу је држао у металној кутији у својим колима, док је он био на послу. На срећу, Мери је успела да се ослободи и да позове полицију, након чега је Ming ухапшен. Током притвора, понудио је дугом затворенику да убије Мери за 50.000 долара, што је овај одбио. На суђењу је Ming успео да унесе нож у судницу и када је Мери сведочила, напао је и посекао по лицу. На крају је осуђен на доживотну казну затвора, без могућности условног пуштања на слободу.

⁶ Наиме, четрдесетседмогодишњи просјак из Шкотске, Артур Ричард Џексон (Arthur Richard Jackson), илегално је ушао на територију САД-а, са намером да пронађе Салдану, убије је и након тога јој се придружи у загробном животу, након што би њега осудили на смрт. Представљајући се као помоћник прослављеног редитеља Мартина Скорсесеа (Martin Scorsese), позвао је њену мајку и затражио адресу становања, како би разговарали о могућој филмској улози. Након што је успео да пронађе адресу глумице, сачекао је испред њене куће и убо је ловачким ножем 10 пута. Срећном, глумица је преживела, док је прогонитељ био осуђен на 12 година затвора, због покушаја убиства. Касније је Тереза постала гласноговорник покрета за људска права, док је Артур наставио да јој шаље претећа писма из затвора.

⁷ John Hinckley Jr (Џон Хинкли млађи) је рођен у Америчкој држави Оклахоми, 1955. године у богатој и срећној породици. Његов отац је био директор енергетске корпорације Вандербилт (Vanderbilt), док је његова мајка била домаћица која се старала о своје троје деце. Током своје младости, John је био изузетно успешан спортиста, председник одељења и музичар. Након што је одустао од колеца, одлучио је да се пресели у Холивуд и постане текстописац. Ту је и први пут погледао филм „Taxi Driver“, и заљубио се у једну од главних глумица, Џоди Фостер (Jodie Foster). Након што је глумица уписала Јејл универзитет, John

Термин „прогањање“ (stalking crime) потиче од енглеске речи **to stalk**, што значи пратити (особу или животињу коју покушавате да уловите, или заробите) крећући се полако и тихо. Тек знатно касније, деведесетих година прошлог века почиње да добија смисао који и данас има⁸. Свеобухватна дефиниција прогањања и даље не постоји, зато што је прогањање феномен који је изузетно комплексан, и који у себи може да садржи радње које су допуштене засебно, али забрањене уколико се учине заједно. Као што је у једном чланку наведено: „што се тиче опште јавности, може се рећи да је прогањање као добра уметност: не могу је дефинисати, али је могу препознати када је виде“ (Sheridan Davies, Boon 2001:152). Несугласице при дефинисању настају и због сличности између прогањања и других појава, као што су: насиље у породици, насиље на радном месту (мобинг), сексуално узнемиравање и друге (Nicol 2006:15).

Како прогањање још увек није дефинисано домаћим законодавством, намеће се питање семантичке природе израза прогањање, то јест да ли је овај појам адекватан. Наиме, термин из кога потиче, *stalking crime*, своје утемељење има у лову, односно праћењу ловине. Израз који се користи у нашем језику је наизглед превод енглеске речи, па самим тим можда у довољној мери не осликава сам појам. С друге стране, у домаћем правном речнику постоји појам прогон, као међународни злочин. Спорно је неконзистентно коришћење овог појма. У Римском статуту међународног кривичног суда⁹, у делу „Злочин против човечности“ (члан 7), између осталог пише:

се преселио и покушао да ступи у контакт са њом. Тада је и сковао план којим ће импресионирати младу глумицу и натерати је да га заволи. По узору на филм, почео је да прогања председника САД-а, Џимија Картера. Први пут је покушао да убије председника током једне од његових кампања, али је том приликом колекцију оружја које је имао оставио у соби. Другом приликом, током још једног говора у кампањи, ухапшен је на аеродрому када је у његовом коферу пронађено оружје.

На инсистирање својих родитеља, почео је да посећује психијатра. Он је закључио да је основни проблем незрелост, те је препоручио његовим родитељима да му више не помажу финансијски, како би John морао да одрасте и осамостали се. Фебруара 1981. године, John је послао писмо глумици Џоди Фостер (Jodie Foster) да намерава да убије председника, како би је импресионирао. Сачекао је председника који се враћао са говора, и у гужви са новинарима успео да испали шест хитаца у правцу председника. Један га је и погодио, док су остали погодили секретара за штампу, полицајца који је обезбеђивао догађај и агента тајне службе. John је ухапшен и одведен пред суд. Међутим, проглашен је неурачунљивим, и послат у психијатријску установу. (Linder 2002)

⁸ Stalker: [3.] b. A person who pursues another, esp.as part of an investigation or with criminal intent; *spec.* one who follows or harasses someone (often a public figure) with whom he or she has become obsessed. Oxford English Dictionary, 1997.

⁹ Члан 7 Римског статута, U.N. Doc. A/CONF.183/9

„(x) **прогањање** било које одредиве групе или заједнице на политичкој, расној, националној, етничкој, културној, верској, полној - како је одређено у ставку 3. овога чланка - или другој основи која се уопште према међународном праву сматра недопустивом, почињено у вези с било којом радњом описаном у овој ставу или с било којим кривичним делом у надлежности Суда;“

Кривични законик Републике Србије у члану 371¹⁰, злочин против човечности по узору на Римски статут предвиђа да:

„Ко кршећи правила међународног права, у оквиру ширег или систематског напада упереног против цивилног становништва, нареди: вршење убистава; стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу; поробљавање; принудно пресељавање; мучење; силовање; принуђавање на проституцију; присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва; **прогањање** или протеривање на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи; затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита; угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом; или друге сличне нехумане поступке којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље или ко изврши неко од наведених дела,

казниће се затвором најмање пет година или затвором од тридесет до четрдесет година“.

Нејасно је да ли је законодавац направио превид, па је погрешно искористио термин прогањање, мислећи притом на прогон. Са друге стране, стручна јавност, чини се, не прави овакву грешку. На пример, (Јовашевић 2013:208) наводи:

„...8) **прогон** било које групе или колектива по политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној или полној основи или друга поступања која су опште недопуштена по међународном праву – овде се ради о одузимању међународно признатих права некој скупини“

Због свега наведеног, сам појам прогањање треба размотрити и пронаћи појам који не би проузроковао грешке у законима, као и у свакодневном говору. С обзиром да ово

---

¹⁰ Члан 371 Кривичног законика Републике Србије, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014

кривично дело још увек није регулисано нашим законодавством, приликом регулисања треба посветити посебну пажњу самом појму прогањању, укључујући у сам процес стручњаке из области филологије.

Пре појаве самог термина прогањања, појам који је коришћен као објашњење ове појаве је био *сексуално узнемиравање*, када је фокус углавном био на узнемиравању жена, непристојним телефонским позивима или праћењем, „еротоманија“ и слично (Nicol, 2006:23).

Психолози и психијатри повезују прогањање са менталним поремећајима, као што су: патолошки нарцизам, поремећаји мисли- еротоманија итд. На пример, Мелој (Meloy, Gothard 1995) користи израз „опсесивно праћење“, како би ближе описао прогањање, будући да, по његовом мишљењу, обухвата два најчешћа когнитивна обрасца, опсесију и праћење.

Прогањање се може дефинисати као „чин или случај прикривеног праћења друге особе или прекршај праћења или тумарања близу друге особе, често кришом, са намером да нервира или узнемирава ту особу, или у циљу даљег чињења злочина као што су напад или nanoшење телесне повреде.“ (Black’s Law Dictionary 2001:660).

Једна од заступљенијих дефиниција је она коју је дао Одсек за жртве злочина при Министарству правде САД, где се прогањање дефинише као „начин понашања усмерен на одређену особу који обухвата понављање поступака којима се остварује визуелна или физичка близина, комуникација без пристанка или вербалне, писане или имплицирани претње, или комбинација свих тих поступака, који би изазвали основани страх код друге особе“ (Montaldo 2015). Међутим, оваква дефиниција не узима у обзир развој технологије, који омогућава да се прогањање врши и на домишљатије и неочекиване начине. Прогонитељи могу користити савремене технологије како би пратили жртву, користећи, на пример, систем глобалног позиционирања (GPS), камере за шпијунирање, програме за праћење мобилног телефона или користећи се тзв. „spyware“ програмима којима се пресећу електронске поруке или прати претраживање на интернету. Прогањање учињено на овај начин не подразумева и физичку, а још мање визуелну близину. Ова дефиниција такође не обухвата и емоционалну патњу коју жртва трпи због оваквог понашања. То не значи да опасност не постоји, пошто овакво праћење углавном представља само корак до класичног прогањања.

С друге стране, дефиниција која у обзир узима и развој нових технологија, јесте она из 2007. године коју је дао Национални центар за жртве криминалитета (National Center for Victims of Crime) из САД-а, где се наводи да прогањање подразумева две или више радњи којима прогонитељ директно, индиректно или на неки трећи начин, путем неке акције, метода, уређаја или средства прати, надзире, посматра, прети особи, комуницира са особом или долази у контакт са својином дотичне особе (National Center for Victims of Crime 2007).

1.1. Елементи прогањања

Из свих наведених дефиниција може се приметити да неки елементи јесу основни, да се налазе у већини дефиниција, као што су: образац понашања које се понавља, а које личи на узнемиравање, претња која проистиче из таквог понашања, и да као резултат оваквог понашања, жртва осећа основани страх, при чему се као стандард узима страх који би осетила разумна особа (Nicol, 2006: 24).

Први заједнички елемент већини дефиниција јесте понашање прогонитеља које се понавља (Nicol, 2006: 24). Ове дефиниције захтевају да се ова радња поновила најмање два пута. Уколико се овакво понашање десило само једном, онда се не може говорити о прогањању. Овакав став законодаваца је разумљив, из разлога што понављање поступака показује криминалну намеру починиоца, и не представља само случајан контакт. Овај услов уједно представља и вид контроле од евентуалних лажних пријава и превеликог притиска на правосудне органе услед повећања броја пријава. У таквим околностима, свако лице би могло, из било којих разлога, злонамерних или због страха или параноје, да пријави било које лице које се нашло у његовој близини. Уколико је намера и остварена већ након првог пута, то може бити неко друго кривично дело, различита од прогањања. Прогањање обично траје од неколико месеци па све до неколико година, тако да само по себи мора бити поновљено.

Други, можда и контроверзнији услов јесте постојање претње које проистиче из оваквог понашања (Nicol, 2006: 24). Директно повезан са овим јесте услов да жртва осећа реалан страх. Уколико починитељ прети жртви, притом не предузимајући никакве радње које угрожавају жртву, једина последица јесте постојање страха код жртве. У зависности од тога како су поједина законодавства дефинисала ову појаву, злочин може постојати и

без овог услова, а у другом случају само уколико је овај услов испуњен. Правна наука се у већини одлучила да при прогањању мора постојати такав страх који би осетила разумна особа (стандард разумне особе) у таквој ситуацији (објективни осећај страха).

Коришћењем савремених технологија, жртва и не мора да зна да је прогоњена (праћење путем телефона, поште и слично). Ипак, прогањање постоји, те се овај услов мора узети са резервом. Уколико починитељ не предузима никакве радње којима би ставио до знања жртви или неком трећем лицу да се радња прогањања предузима, или не предузима никакве радње припреме при извршењу дела, опасност не постоји. Оног тренутка када жртва осети страх због таквог понашања, или се пак створи опасност за жртву, дело постаје недозвољено. Аутор овог рада заступа став да је овај услов, узевши у обзир развој технологије, пожељан, али не и одлучујући фактор, односно да не представља *conditio sine qua non*.

1.2. Радње прогањања

Прогањање представља комплексну појаву, која се састоји из великог броја понашања. Радње које се предузимају при прогањању саме по себи и не морају бити недозвољене, али изведене заједно, са одређеним циљем представљају недозвољену радњу. Ове радње могу бити једноставне, као што је стајање испред куће жртве, али и веома опасне као што су упад у место становања или угрожавање сигурности. Стога је веома важно ближе испитати радње које чине прогањање, и објаснити специфичну везу која постоји међу њима.

Радње које иначе не представљају негативно друштвено понашање, а могу бити схваћене као прогањање јесу: стајање испред нечије куће, иницирање нежељеног разговора, слање писама, електронских порука, телефонски позиви, па све до слања поклона. Поред ових, безазленијих радњи, јављају се и друге радње, као што су: проваљивање у место становања, посао, иницирање личног контакта, физички напад и силовања.

Зона и други (Zona et al. 1993:899) су радње прогањања систематизовали према врсти прогонитеља на: еротоманске, прогонитеље-обожаваоце и прогонитеље-бивше партнере (erotomanics, love obsessives, and simple obsessives). Према тој класификацији, еротомански тип преферира слање писама, позивање телефоном и посета кућама жртве.

Разлог томе може бити сама природа оваквог прогањања у чијем средишту јесте идеализација жртве. Уколико би дошло до контакта лицем у лице, тај вео мистерије који окружује славне личности би био откривен. С друге стране, прогонитељи-обожаваоци упола мање користе позивање телефоном, али у истој мери користе слање писама. „најодважнија“ група јесу прогонитељи-бивши партнери. Будући да су били у претходној вези са жртвом, нема тог страха од личног контакта те се лични контакт и највише примењује. Из тог разлога је насиље и најприсутније управо у овој групи.

Мулен и Пате (Mullen and Pathe 1994a) такође наводе сличне моделе радњи прогањања. Код опсесивних прогонитеља, 95% је успоставило лични контакт са жртвом, 80% је пратило жртву, док је 40% телефонирано или слало поклоне жртви.

Као последица свега, може се формирати класификација радњи прогањања, са практичним циљем при одређивању казни за оваква дела. Будући да у нашем законодавству ова појава још није регулисана, аутор рада је мишљења да класификација радњи која је наведена може помоћи при одређивању казни за ово дело, будући да свака радња прогањања не производи исте последице нити је исте тежине. Тако радња прогањања може бити мерило, заједно са последицом коју та радња оставља. На основу наведених радњи, класификација може бити много, те се овде наводе само неке од могућих:

Према степену контакта са жртвом могу се поделити на ненаметљива, наметљива и екстремна понашања:

Ненаметљива понашања су (не искључиво) она понашања код којих прогонитељ нема непосредан физички или визуелни контакт са жртвом, где је степен опасности по жртву и најмањи:

- стајање испред куће жртве,
- прављење графита,
- остављање поклона,
- слање писама и слично.

Наметљива понашања су (не искључиво) она понашања код којих долази до контакта са жртвом, било физички или визуелно, где жртва осећа већи степен нелагодности:

- телефонски позиви,

-праћење,

-иницирање разговора и личног контакта и слично.

Екстремна понашања су (не искључиво) оне радње које одступају од нормалне људске комуникације, односно понашања код којих жртва осећа највећу nelaгоду и страх:

-проваљивање у кућу, стан или посао

-„хаковање“ рачунара жртве,

-постављање камера за надзор,

-отмица и силовања и слично.

1.3. Фазе прогањања

Прогањање као појава у већини случајева садржи одређене фазе. Поред оних обавезних, као што су контакт између прогонитеља и жртве (мада до стварног, физичког контакта и не мора доћи, већ то може бити и просто сазнање о постојању одређеног лица), стварање опсесије према жртви, раскид везе и слично, циклус се обично одвија у 3 фазе (Forms of Stalking, 2014):

Фаза 1- *грађење напетости*

У овој фази прогонитељ обично упућује вишеструке телефонске позиве, шаље на десетине писама, електронских порука, СМС порука, појављује се где год да жртва иде, прати је итд. Међутим, уколико ове акције не дају резултате, у прогонитељу расте напетост, те он почиње да упућује претње, постаје насилан и на све озбиљније начине почиње да узнемирава жртву. Одговор жртве је овде од круцијалног значаја. Неопходно је да се жртва обрати надлежним институцијама и да проблем „решу у корену“.

Фаза 2 – *фаза насиља*

Након што прогонитељу постаје јасно да жртва не жели контакт, и да ради на томе да се заштити, прогонитељ прибегава насиљу, не само према жртви, већ и према њеним пријатељима, породици, сарадницима. То укључује вербалне нападе, физичке нападе, киднаповање а у екстремним случајевима и убиства. Неретка су и уништења имовине, а у последње време и коришћење тзв. сајтова за освету (па и са порнографским садржајем, Revenge-porn site).

Фаза 3 – *фаза извињења*

У овој фази се прогонитељ враћа мање насилној тактици, правдајући себе и извињавајући се. Прогонитељ наизглед одустаје од напада, повлачи се и оставља жртву на миру. Ова фаза је уједно и најопаснија, зато што жртва бива мање опрезна, „спуштајући гард“, уверена да је прогањање престало, што прогонитељ користи и враћа се прогањању.

Трајање ових фаза није увек идентично. У једном случају може доћи до преласка из једне фазе у другу у неколико дана, док ће у другом случају за то бити потребно неколико година. Овакво циклично понашање се може понављати, или прелазити из фазе у фазу по другачијем редоследу.

1.4. Типологија прогонитеља

Питање на које су многи (неки са мање, неки са више успеха) покушали да одговоре јесте ко је у ствари прогонитељ. Какве су карактеристике условиле формирање таквог склопа личности који врши прогањање, да ли су то: социо-економска ситуација, ранији живот, трауме у младости, или пак неки трећи, и даље недовољно истражени фактори. Бројни аутори су покушали да пронађу *идеалног прогонитеља* - особу која би се савршено уклапала у клише, слику коју свако има у глави када се помене прогањање. Сама чињеница да прогањање представља збир више радњи, које саме по себи и не морају бити недозвољене, проузрокује да не постоји јединствена „слика“ прогонитеља.

Међутим, најближе *стереотипу* прогонитеља јесте прогонитељ који је обично незапослена особа у својој четвртој деценији живота. Углавном се ради о мушкарцу, самац је или разведен, и употребљавао је наркотику, има криминалу прошлост и неке психичке поремећаје. Завршио је средњу школу или факултет, али је значајније интелигентнији од осталих криминалаца. (Common Traits of Stalkers, 2014).

У погледу типологије прогонитеља, важно је напоменути да се у правној, и медицинској теорији јављају различити ставови. Постоји више подела прогонитеља, у зависности од тога шта као преовлађујући фактор аутор узима.

Зона и други (Zona, Sharma, Lane 1993:898), на пример, разликују следеће врсте прогонитеља:

- 1) "класичне" еротоманске прогонитеље,
- 2) Прогонитељ - обожаваца (Love obsessed stalker), уобичајено психотичан прогонитељ који циља познате особе или потпуне странце,

- 3) Прогонитељ-бивши партнер (Simple obsessed stalker), који је и најчешћи, који прогања своју жртву након прекида везе.

Wright и други (Wright, Burgess, Burgess 1996:490), праве малу разлику на:

- 1) „домаће“ прогонитеље, који су једнаки прогонитељу - бившем партнеру код Зоне и осталих, и
- 2) стране прогонитеље, где праве две групе: организоване прогонитеље и делузионе прогонитеље. Делузиони прогонитељи одговарају еротоманским и прогонитељ - обожавалац код Зоне и осталих, док организовани прогонитељ циља непознате жртве путем анонимне комуникације.

На крају, Mullen (Mullen, Pathe 1994:616) разликује пет врста прогонитеља:

- 1) прогонитеље који су доживели одбијање, који су некада били у вези са жртвом, и које карактерише жеља за осветом помешана са жељом за поновном везом,
- 2) прогонитељи који траже интимност, где спадају они са еротоманском делузијом.
- 3) Немоћан прогонитељ (incompetent), уобичајено интелектуално ограничен и социјално немоћан прогонитељ.
- 4) огорчен прогонитељ, који прогања како би заплашио и узнемирио жртву,
- 5) прогонитељ предатор, који припрема сексуални напад.

Међутим, скоро сви аутори праве основну поделу на прогонитеље који су:

- били у претходној вези са жртвом, и
- на случајеве када такве повезаности није било.

Водећи се овом класификацијом, у прву групу спадају:

Прогонитељи – бивши партнери (simple obsessed stalker) јесу прогонитељи који су у највећем броју случајева били у претходној вези са својом жртвом (Forms of Stalking, *op. cit*). Често је жртва покушавала да изађе из такве везе али прогонитељ то није допуштао. Њих карактеришу неки од поремећаја личности, веома су љубоморни, имају

низак степен самопоштовања и веома се често осећају немоћно уколико немају емоционалног партнера или нису у вези. Иако је помирење циљ, ови прогонитељи сматрају да морају имати одређену особу поред себе, сматрајући то смислом свога постојања.

Иако највећи део ове групе јесу бивши партнери, може се десити да се прогањање догоди и онда када двоје људи немају заједничку прошлост. Довољан је само кратки сусрет, након чега једна особа одлучи да не настави са контактом. Када се догоди да други партнер има нереална очекивања, или је у тај сусрет уложио доста емоција, резултат може бити такав да проузрокује губитак контроле, сумњу у себе и осећаја ниже вредности, што се компензује прогањањем.

У току трајања везе, према партнеру су често насилни, посесивни, чиме покушавају да себи улију самопоуздање и храброст. Често морају да контролишу сваки аспект партнеровог живота, од избора пријатеља, одеће, обуће, фризуре. Углавном забрањују дружења са пријатељима супротнога пола, вођени ирационалним страхом и љубомором. Често морају бити присутни при сваком сусрету са пријатељима, познаницима свога партнера, правдајући то забринутошћу за њену/његову безбедност, досадом или сличним, неуверљивим разлозима.

Након завршетка везе, који је у већини случајева веома буран и насилан, прогонитељ сматра да је његов живот уништен. Пошто је изгубио објект своје сигурности и самопоуздања, на сваки начин покушава да поново ступи у везу са бившим партнером, не презајући ни од чега како би поново „постали потпуни“ (Forms of Stalking, *ibid.*). Уколико немају особу над којом могу да исказују осећај доминације и потпуне контроле, њихов живот нема смисао, те тако постају суицидални, а не презају ни од убиства партнера који их је напустио („Ако не можеш бити моја, нећеш бити ничија“).

Прогањање након прекида везе углавном почиње ненасилно, често са питањима прогонитеља као што су: „Можемо ли да се видимо још једном, последњи пут“, или „Попричај са мном само још једном, након тога ћу те оставити на миру“ (Mullen, 2000 *op. cit.* 40). Основни мотив прогонитеља јесте осећај стида због губитка партнера, и нереални страх од реакције, односно осуде околине. Због претходне блискости са жртвом, знају њене навике, места која жртва воли да посећује, породицу, радно место итд. Пошто је у прошлости насиље успевало као метод очувања доминације, користиће га опет. Пошто је

партнер основна сврха постојања прогонитеља, губитак значи да он ништа више нема да изгуби, тако да не преза ни од чега.

Прогонитељ – пословни сарадник представља једну варијацију прогонитеља - бившег партнера. Веома слична насиљу на радном месту, овакав вид прогањања чини отпуштени или суспендовани запослени који сматра да је један надређени искључиви извор његових проблема, те започиње са понашањем које се претвара у прогањање. (Mullen, 2000 *op. cit.* 40)

Овакав вид прогањања може да остави последице на радно расположење и ефикасност на послу, поред свих последица које прогањање само по себи оставља. Ту последице осећа не само жртва, већ и остали запослени на послу. Неке од последица јесу: повећано одсуство са посла због психичких последица, спорови пред судом због таквог понашања, немогућност концентрације, осуда колега због претпостављене кривице и слично.

У другу групу спадају прогонитељи који нису били у претходној блиској вези са својом жртвом. Неки од њих јесу:

Делузиони прогонитељи (Delusional Stalkers)

Ове прогонитеље карактерише постојање неких од менталних поремећаја или менталних болести, као што су шизофренија, манично-депресивни поремећај или еротоманија. Оно што је за све њих карактеристично јесте да сви они живе у болесном уверењу постојања повезаности, са често непознатом особом. У овом случају постоји психолошка фиксација ка одређеној особи, где по веровању прогонитеља долази до „спајања“ личности прогонитеља и жртве. Такође, постоје и они прогонитељи које погоне присилне мисли, које наређују да се жртва прати, било из религијских разлога или каквих других суманутих идеја (Burgess, Lauter, 2007).

Еротомански прогонитељ:

Један број прогонитеља пати од еротоманије¹¹, конкретно од еротоманске делузије, где постоји уверење да су невероватно вољени од стране дуге особе, углавном вишег социо-економског статуса или јавне личности. Оно што је карактеристично за еротоманску делузију јесте да углавном погађа женске особе, и то у односу 3:1 (Kelly

---

¹¹ Оригиналном, еротоманија је представљала израз резервисан за жене које су биле у делузији да мушкарац, обично вишег социјалног статуса дубоко заљубљен у њих. Данас се међутим, у подједнакој мери користи и за жене и за мушкарце.

2005:657). Међутим, уколико је прогонитељ мушкарац, већа је вероватноћа да ће насиље бити примењено. Такође назван и De Clérambault синдром, по француском научнику из двадесетог века, Gaëtan Gatian de Clérambault који је први открио у своме делу из 1912. године „Les Psychoses Passionelles“, углавном погађа особе које су социјално изоловане, и са мало социјалних контаката. Ова лица углавном раде на ниже плаћеним пословима или су незапослени и најчешће себе сматрају неатрактивним. У својој самоћи, прогонитељи замишљају своју повезаност са неком славном личношћу, политичарем или спортистом. Вођени илузијом, убеђују себе да та приврженост није узвраћена зато што различити спољашњи фактори утичу на то, често стварајући изузетно сложене разлоге за то. Оно што их чини опасним јесте објективизација жртава, где се жртве не посматрају као жива бића, већ као објекти које прогонитељ мора поседовати. Ова лица обично нису свесна психијатријске природе своје болести, а у великом броју случајева је ова болест повезана и са параноидном шизофренијом, депресијом, биполарним поремећајем или Алцхајмеровом болешћу (Knott, 2014).

Еротомански тип је према истраживању Мелоја (Meloy 1999:86) заступљен у 10% случајева и карактерише га најдуже трајање прогањања, увек више од годину дана, док је степен насиља најмањи.

Прогањање од стране познаника

За разлику од прогонитеља који су били о одређеној вези са жртвом, постоји група прогонитеља која је у правној теорији названа Casual Acquaintance Stalker (Прогонитељи познаници) (Newman, Appelbaum, 2007: 109). У овом случају, између прогонитеља и жртве постоји тек површна веза, познанство или случајан сусрет. Велики број људи постаје жртва прогањања само зато што су се сажалили на неку особу, и указали јој пажњу и саосећање. Углавном се ради о прогонитељу са еротоманским синдромом, само што у овом случају објект прогањања није нека непозната особа, већ познаник(познаница), која може бити истог социо-економског статуса као и прогонитељ (што је и основна разлика од еротоманског синдрома).

Одбачени прогонитељи

Припадници ове групе могу бити и припадници других група, као што су бивши партнери, познаници, блиски пријатељи. Карактерише их одбацивање или одбијање жртве, без обзира да ли су били у ранијој вези. Углавном се ради о нарцисоидним и

љубоморним лицима, који изузетно тешко подносе повређени понос, па су зато и најупорнији у својој намери (Forms of Stalking, op. cit). Одбијање за њих представља велику увреду, коју могу да превазиђу само уколико поново „поседују“ жртву. Том приликом се користе претњама, нападима, те су веома опасни по жртву и њену околину.

Прогонитељи – обожаваоци

Прогонитељи – обожаваоци (Love obsession stalkers) верују да између њих и жртве постоји посебна, често мистична веза. Сваки контакт са жртвом јесте охрабрење, чак и најмање одступање од одсечног НЕ јесте храна опсесији. Оно што их карактерише јесте да су они углавном усамљени, са историјом неуспелих веза иза себе и емоционалном празнином у животу (Andert, Burleson 2005:93). Ту празнину покушавају да попуне на сваки могући начин, те се тако чак и најмањи наговештај жртве, или пак и обичан чин пристojности погрешно тумачи и приписује постојању жеље са стране жртве. Често креирају читаву имагинарну везу и живот са жртвом, на крају убеђујући себе да је то истина. Када покушају да ту фантазију и остваре, наилазе на отпор жртве. У том случају, услед изневерених очекивања често постају насилни, па чак и смртоносни. У истраживању Мелоја (Meloу 1999:86), заступљени су са око 30%. Бољују од различитих психијатријских болести и углавном се ради о мушкарцима који прогањају женске познанице или сараднице.

Прогонитељ-предатор је један од најопаснијих прогонитеља. Они прогањају у жељи да задовоље сексуалну потребу и контролу над жртвом. За њих је прогањање само предигра, главни циљ је сексуални напад. Иако могу доживети сатисфакцију у осећају контроле и доминације над жртвом, оно што их стварно покреће јесте испуњење насилне сексуалне фантазије. Они су хладни, прорачунати и сваки детаљ испланирају до краја. На изглед су и заводници, и изузетно шармантни. Уживају у садизму које може да проузрокује прогањање. Неки од њих жртвама остављају суптилне трагове који казују да их неко прати, али без откривања идентитета. Задовољава их маштање о нападу, одговору жртве и одлажу напад како би продужили ужитак.

Оно што их разликује од осталих прогонитеља јесте то да њих не мотивише жеља за блискошћу, немају емоционалну везу са жртвом нити су са прогањањем почели због одбацивања или одбијања. Оно што их погони јесте потреба за доминацијом и контролом, и као „круна свега“, задовољење садистичке сексуалне жеље. За разлику од осталих

прогонитеља, ретко болују од психичких поремећаја, не верују да је жртва заљубљена у њих, али често болују од поремећаја личности и од парафилије или сексуалне девијације, посебно од сексуалног садизма.

Није ретко да воде двоструки живот, са потпуно супротним понашањима. У „нормалном“ делу су узорни грађани, добре комшије и добри партнери. Као последица тога, пријатељи и родбина су често у неверици када буду ухваћени, будући да то од њих нико није очекивао нити је постојала било каква назнака таквог понашања (Mullen, Pathe, *op. cit.* 98)

1.5. Прогањање и насиље

Прогањање по својим карактеристикама *углавном* не представља злочин у коме се примењује физичко насиље. У већини случајева, ради се о „бесконтактном злочину“, који се манифестује на начине као што су: надгледање, праћење, слање порука, упућивање позива и слично. У једном броју случајева (од 25-35%) (Meloy 2001:5), долази до примене насиља при прогањању. Оно што је занимљиво јесте да примена насиља зависи пре свега од врсте прогонитеља. Наиме, прогонитељи који су били у претходној вези са жртвом су слободнији у коришћењу насиља, будући да су већ били у блиском односу. За разлику од њих, прогонитељи који нису били у претходној вези са жртвом су углавном мање склони насиљу, али ово не мора да буде правило.

Разлози за насилно понашање у прогањању су различити и представљају комбинацију различитих фактора, од социјалних, економских, психолошких и биолошких фактора. У глобалу представљају исте оне разлоге за насиље уопште, само што је овде то појачано психопатологијом прогонитеља.

Објекат насиља је у највећем броју случајева и жртва прогањања, а одмах након ње јесте особа блиска са жртвом, као и особе за које прогонитељи сматрају да представљају сметњу за остварење циља, то јест контакт са жртвом. Тако, прогонитељ може да послодавца жртве види као претњу, будући да може стати у одбрану жртве, или пак лекар, психијатар или адвокат жртве. Ово је посебно случај код прогонитеља-обожавача и еротоманског типа прогонитеља, који проблем не виде у свом понашању, већ сматрају да жртва жели везу са њима, али до тога не може доћи зато што јој то неко забрањује. Свако

ко представља „заштитника“ жртве може доћи у опасност да доживи насиље од стране прогонитеља.

Када се говори о насиљу према самој жртви, ради се углавном о насиљу вођеном емоцијама (афективно насиље), за разлику од предаторског. Насиље вођено емоцијама је уобичајена агресија која је видљива код људи који су насилни и претходи му повећано узбуђење праћено бесом или страхом, и резултат је непосредно доживљене претње- у случају прогањања претња представља доживљено одбијање (Meloy 1999:86). Предаторско насиље је са друге стране планирано, смислено и без емоција. Основ оваквог понашања је у лову и задовољству које лов изазива. Жртва је само ловина, док је прогонитељ ловац чији је задатак да надмудри жртву. Не претходи му повећано узбуђење и његови циљеви су различити- у случајевима прогањања где је овакво насиље присутно, циљ је углавном контрола, застрашивање или понижавање жртве. Овакав вид насиља је обично и много опаснији и оставља много теже последице по жртву.

Предаторско насиље је најприсутније код еротоманског прогањања, односно прогањања јавних личности. Феин и Восекул (Fein, Vossekuil 1998:176-94) су обавили истраживање на узорку од 83 прогонитеља у Америци и дошли до података да је понашање ових људи веома личило на предаторско насиље. Они су напад припремали брижљиво, имали циљ и извршено је у року од неколико месеци па да до неколико година. Уобичајени бес, или повећано узбуђење као резултат непосредне претње у овим случајевима није било присутно у тренутку напада.

Код насиља вођеног емоцијама (афективно насиље) углавном се ради о таквим радњама као што су: ударање, гурање, шамарање, повлачење и слично. Овакве радње су углавном непланиране и без озбиљне намере да се особа повреди. У случају када наступе озбиљне последице по саму жртву прогањања или по блиска лица, углавном се ради о лицима који болују од неких других психичких поремећаја и болести. Уколико се не ради о предаторском насиљу, обично сам поремећај прогањања није довољан да сам по себи проузрокује насиље, већ мора бити комбинован са другим поремећајима (Meloy 1999:87).

Веома се ретко дешава да се прогањање заврши убиством. Циљ прогонитеља јесте да поврати циљ своје опсесије, а не да га уништи. Чешће се дешава да се као последица прогањања деси силовање или неки вид сексуалног напада. Прогонитељ на тај начин

изражава своју доминацију и власт над жртвом, у одређеним случајевима и остварујући своју фантазију. Силовање је за прогонитеља, бар на кратко, потпуно остварење опсесије, потпуно поседовање жртве. Акт доминације и потпуне посвећености, чини да прогонитељ осећа да је све оно што је до тада урадио уродило плодом, да је успео у својој намери (Meloy 1999:88).

У одређеним случајевима објект насиља може бити и љубимац жртве, пас, мачка или друге животиње. Животиње се убијају и остављају власнику као подсетник да је прогонитељ и даље ту, да није одустао. Ваља напоменути да је ово ретка појава и да се дешава само у најтежим случајевима (Meloy 1999:89).

Истраживања показују да је насиље присутније у случајевима када је починитељ: злоупотребљавао опојне дроге, био претходно осуђиван, посебно за кривична дела из области полних слобода, мушког пола, претходно претио жртви, и код кога је присутан неки вид поремећаја личности, који је незапослен и социјално изолован (Mullen, Pathe, Purcell 2000). Што се тиче оружја које се користи при примени насиља, углавном се ради о деловима тела (као резултат напада, шамарања, гурања и повлачења), ножевима, а у најтежим случајевима и о ватреном оружју. Често се користи и аутомобил, као помоћ при прогањању првенствено, али и као оружје у случају гажења, напада или уништавања имовине.

Када долази до уништења имовине жртве, оно је најприсутније код одбијених прогонитеља, односно прогонитеља-бившег партнера. Обично су они упознати са имовином жртве, знају како да уђу у стан или кућу жртве, које су омиљене ствари жртве, те их могу лако уништити и на тај начин се осветити.

1.6. Жене као прогонитељке

Имајући у виду степен криминалитета уопште, као и степен учешће мушкараца у њему, уобичајено је мишљење да су мушкарци углавном починитељи, а да је жена углавном жртва. Овакво схватање је присутно и када се ради о злочину прогањања. И овде се јављају стереотипи о родним разликама, мушкарац је предодређен да буде починилац, док је жена предодређена да буде жртва. Међутим, иако је то тачно у већини случајева, није занемарљива улога жена у криминалитету прогањања. Према истраживању које су спровели J. Reid Meloy и Cynthia Boyd (Meloy, Boyd 2003), учешће жена у прогањању

износи од 15 до 20 % у укупном броју испитаника. Истраживање које је спровео аутор овог рада показује да жене у прогањању учествују са 25 % укупног броја испитаника, што се поклапа са јединим истраживањем родних разлика међу прогонитељима, на Аустралијској јавној форензичкој клиници за ментално здравље (Australian community forensic mental health clinic) (Purcell, Pathe, Mullen 2001:158)

Наведена истраживања (Meloy, Boyd 2003; Purcell, Pathe, Mullen 2001), показују да су жене прогонитељи углавном саме, хетеросексуалног опредељења, образоване и у својим тридесетим годинама живота, и да своје жртве прогањају више од годину дана. На основу ових података, жене мало раније почињу са прогањањем, док мушкарци чекају мало дуже. Такође, углавном немају ранију историју криминалног понашања, нити историју злоупотребе наркотика или опојних средстава. Углавном прогањају њима познате особе, за разлику од мушкараца који често прогањају странце, али чешће прогањају људе са којима су биле у пословном односу, као и своје лекаре, психијатре и слично. Што се тиче примене насиља, примећена је мања стопа насилничког понашања, али само уколико са жртвом није постојала претходна сексуална веза.

Подаци из наведених истраживања указују да међу прогонитељима и нема толике разлике, или су разлике минорне. Као што је то случај са мушкарцима, и жене прогонитељи су углавном интелигентније од осталих жена криминалаца. Сама чињеница да је прогањање чин који траје дуже, и за чије је успешно извођење неопходно стрпљење и упорност, показује да починиоци (у овом случају починитељке) морају поседовати извесну „криминалну софистицираност“ у том смислу. Уколико је жртва бивши сексуални партнер, постоји већа вероватноћа да ће починитељка применити насилничко понашање, не само према жртви, већ и према блиским лицима жртве. Међутим, углавном се не ради о тешким повредама, већ о лакшим, док се оружје користи само као средство застрашивања или претње, без намере да се стварно и искористи.

Напред наведена истраживања такође показују да су разлози због којих жене врше прогањање успостављање блиске везе са жртвом, без обзира на то да ли се ради о лицу које има претходну везу са прогонитељем, док мушкарци то раде зато што углавном желе да поново успоставе контакт (или доминацију) са бившим партнером. Такође, жене су иновативније, за разлику од мушкараца који углавном физички прате своје жртве, оне то

чине посредно, путем пријатеља жртве, уништавајући имовину жртве, надзиру и краду имовину жртве, што показују спроведена истраживања, с преда наведена.

Еволуцијски развој допринео је чињеници да мушкарци углавном прогањају жене које су млађе од њих, како би имали више шанси за ширење потомства. Из истог разлога, жене прогањају старије, зрелије мушкарце (Buss 1989:49).

1.7. Синдром лажне виктимизације

У малом броју случајева јавља се и појава дефинисана као синдром лажне виктимизације. Ради се о ситуацијама када наводна жртва пријављује прогањање од стране познатог или непознатог починиоца онда када прогањања нема. Углавном се јавља код лица која болују од неких поремећаја личности, али се често може јавити као последица свесне радње, у случају када лице покушава да формира алиби, подсвесне радње, када лице покушава да привуче пажњу околине (Meloy et al 1999:87). Без обзира што у пракси заузима мали део пријављених случајева, због озбиљности последица које може проузроковати заслужује да се посебно обради и објасни.

По неким истраживањима (Zona, Lane & Moore 1996); (Mohandie, Hatcher, and Raymond 1998), оваква појава заузима свега 2% пријављених случајева прогањања. Иако ретка појава, на правосудни систем може да остави негативне последице (Meloy 1998, *op.cit.* 225):

-Одвлачи пажњу и капацитете правосудних органа са правих случајева прогањања, чиме се слаби позиција правих жртава.

-Ствара неповерење полицијских органа онда када се јави прави случај прогањања. Иако су полицијски органи у обавези да реагују у сваком пријављеном случају, прогањање јесте још увек непознат и недовољно проучен појам, посебно у нашој земљи. Полицијски службеници олако схватају озбиљност ове појаве, те сваки лажни случај прогањања служи као „доказ“ непостојања феномена уопште.

- Лажно оптужење може да има изузетно негативне последице по наводног починиоца. Преко медијске стигматизације, где наводни починилац унапред бива окривљен и осуђен, па све до доношења пресуде пред судом. На пример, Гери Дотсон (Gary Dotson) је у америчкој држави Илиноис био осуђен на основу лажне пријаве за силовање на казну затвора од 25 до 50 година. Наводна жртва, Kathleen Webb је

пријавила да је напастована и силована. Дотсон је одлежао казну затвора у трајању од 6 година, када је наводна жртва признала да је лагала, само да би привукла пажњу свог партнера. У другом случају, жена из Небраске је осуђена на казну од 6 месеци затвора због лажног сведочења. Она је, да би привукла пажњу свог супруга, пријавила силовање за које је био осуђен становник града у коме је живела. Он је изгубио посао, развео се, док су деца трпела понижавања у школи.

Разлози због којих долази до лажног пријављивања могу бити веома различити. Sheridan и Blaauw (Sheridan, Blaauw 2004:60) разлоге сврставају у пет категорија:

1. Случај када сам прогонитељ пријављује да је жртва. Ово се јавља онда када дође до прекида везе, где прогонитељ доживљава интензивне осећаје беса и освете. Како би напакостио жртви, пријављују је и шиканира, како би је повратио. Занимљиво је да у одређеним случајевима сам прогонитељ може да се осети као жртва, што се назива „пројекција идентификације“ (Projective identification). У овом случају, бес прогонитеља се пројектује или импутира правој жртви, тако да сад жртва постаје починилац, те да би одбио прогањање, сам прогања.
2. Другу категорију чини ситуација када починиоци са озбиљним менталним поремећајима имају делузије прогањања или еротоманске делузије. Тада лице верује да је жртва прогањања или да је неко узнемирава. Особа може покушавати да се заштити пријављивањем, а може постати и насилна.
3. У трећу категорију спадају бивше жртве прогањања. Због претходног негативног искуства, постају преосетљиве, па сваки чин виде кроз призму прогањања. Чак се и најбаналније акције перципирају као претње и прогањање.
4. Четврта група се састоји од лажних жртава који траже задовољење потреба зависности кроз усвајање статуса жртве. Овакве лажне жртве углавном траже пажњу, симпатије сматрајући да то не могу да добију на други начин.
5. Пета група се састоји од тзв. „симуланта“ који свесно фабрикују или претерују у својим тврдњама виктимизације како би постигли неки спољашњи циљ, као што је финансијска награда нпр.

Mullen и други (Mullen, Pathé, Purcell 2000) наводи разлике између правих жртава прогањања и лажних. Пре свега, оно што недостаје лажним жртвама јесте довољна

количина детаља и некоегзистентност. Лажне жртве мање пријављују радње прогањања као што су: примање нежељених порука, претње трећим лицима као и све оно што се лашке доказује, док значајно већи број њих покушава да убеди све око себе да говоре истину, трудећи се да докажу прогањање. Са друге стране, оно што се може лакше фалсификовати, као што је напад на имовину или праћење се чешће пријављује, управо из наведених разлога. Међутим, основна разлика по овом истраживању јесте да је чак 61% лажних жртава пријавио да је размишљао о самоубиству, као последици прогањања, за разлику од 24% правих жртава са истом намером.

1.8. Прогањање и сличне појаве

Иако је прогањање присутно већ неко време, у јавности и некад у стручној литератури долази до мешања појма прогањања са другим, веома сличним појавама. Део проблема лежи и у тешком и непотпуном дефинисању појма, те се тако некад једно дело може подвести под више група. Са неком од појава се граничи док се са другим поистовећује, будући да је прогањање веома широк појам. Неке од појава са којима се прогањање поистовећује јесу: сексуално узнемиравање, узнемиравање, насиље на радном месту, насиље у породици и праћење.

Најчешћа забуна настаје при поређењу узнемиравања са прогањањем. Morris, Muggau (према Николић-Ристановић 2007:10) наводе да прогањање укључује узнемиравање, док свако узнемиравање не упућује на прогањање. Прогањање је усмерено ка праћењу људи, док је узнемиравање усмерено ка стварању непријатности за особу. Узнемиравање укључује понашање које је претеће и проузрокује узнемирење, спроведено са циљем да заплаши или створи непријатност. Број радњи које узнемиравање обухвата, где се неке од тих радњи сматрају потпуно легалним. Са друге стране, прогањање је усмерено ка остварењу контакта са жртвом, било да је то упућивање телефонских позива, слање писма, стајање испред куће и слично. Разлика се најбоље може уочити код ширења гласина о жртви. Код узнемиравања, циљ је да особа не може да нађе или задржи посао, док прогонитељ то ради како би жртву приближио себи. Укратко, прогањање представља врсту узнемиравања, али је ближе усмерено.

И код сексуалног узнемиравања је разлика иста, са тим што је сексуално узнемиравање подразумева нежељено понашање сексуалне природе или друго понашање

са сексуалном конотацијом. (Wilson, Thompson, 2001: 62) Основна разлика јесте у самом основу прогањања, које захтева да се радња понавља/поновила, док се сексуално узнемиравање може десити и само једном. Сексуално узнемиравање је често присутно код прогањања, али свако прогањање не представља сексуално узнемиравање.

Насиље у породици и прогањање деле сличне карактеристике. Насиље у породици је често део прогањања, са разликом да се оно дешава између чланова породице, док је прогањање (често) усмерено ка лицима ван ње. Постоје случајеви прогањања колега, познаника, славних личности или пак потпуно непознатих лица. Насиље у породици се често јавља код прогањања бивших партнера, који су у неком тренутку били чланови породице са прогонитељем. Ради се углавном о бившим партнерима, где је насиље започето у току трајања везе, да би било настављено и након прекида везе.

Насиље на радном месту или мобинг може да се доведе у везу са прогањањем. Мобинг се дефинише као специфично понашање на радном месту којим особа или група психички злоставља и понижава другу особу, ради угрожавања њеног угледа, части, људског достојанства и интегритета, све до елиминације с радног места (енглески моб или светина, руља, гомила или простачки, груб, вулгаран) (Константиновић-Вилић, Николић-Ристановић, Костић 2009:158). Leymann дефинише мобинг као непријатељски и неетички вид комуникације који потиче од једне или више особа, систематски је усмерен против појединца који се због тога налази у беспомоћној или незаштићеној позицији, које се не може ослободити од поступака мобинга који се непрестано понављају (наведено према Вуковић, 2007:3). Будући да насиље на радном месту представља врсту узнемиравања, са специфичним местом одигравања злостављања, све оно што је напред наведено важи и овде. Најзначајнија сличност са прогањањем лежи у основној разлици са сексуалним узнемиравањем, а то је број понављања. И код мобинга се, као и код прогањања, тражи да се радња поновила, односно десила најмање два пута.

1.9. Утицај прогањања на жртву

Прогањање као појава представља изузетно опасну појаву, како по живот и здравље саме жртве, тако и по њој блиска лица. Основни проблем лежи у дужини трајања ове радње, те чињеница да вишегодишње континуирано излагање оваквом понашању на жртву оставља изузетно озбиљне последице. Жртва може да доживи различите

непријатности, од ситних и на изглед бенигнух, па све до ситуација које угрожавају живот и тело. Неповољни фактор јесте у томе што жртва често нема могућности да се некоме повери, или да свој проблем реши пред правосудним органима, како због непостојања законске регулативе, тако и због и даље неозбиљног посматрања ове појаве код нас. Прогањање се у најбољем случају посматра као нешто што (углавном женској особи) треба да ласка, а у најгорем случају као нешто што је жртва заслужила, било својим облачењем, понашањем или слично. Због тога се на решавању овог проблема обично почиње касно, када је жртва већ претрпела одређене психичке последице.

Поред психичких последица, жртва трпи и друге многобројне последице. Економски, породични, проблеми у комуникацији су изражени у већини случајева, док није редак случај да жртва под притиском таквог понашања мора да мења место боравка, град, пријатеље па чак и земљу у којој живи. Неке од последица које жртва може да осети јесу (StalkInc, 2011):

1. одбијање и сумња у себе – у овом случају, жртва себе убеђује да се то њој не дешава, да је само посматрач радње која се дешава ван ње саме. На тај начин жртва покушава да заштити себе, и постаје неопрезна у свом понашању. То може довести до тога да жртва не предузме неопходне мере заштите, односно свог прогонитеља не посматра озбиљно. Поред тога, почиње да сумња у своју перцепцију говорећи себи да "се то само учинило, умишљаш" и слично;

2. шок и збуњеност – након прве "фазе", односно одбијања и сумње у себе, може доћи до појава шока и збуњености. У овом тренутку је жртва затечена, без ваљаног одговора на овакво понашање. Навикнута на друштво у коме се осећа колико толико заштићено, чињеница да неко без дозволе задире у њен лични живот представља изузетни шок. Опасност лежи у чињеници да жртва и даље не предузима кораке којима би помогла себи, односно одвратила прогонитеља. Овакво понашање је условљено инстинктивним нагоном "бори се или бежи", где се жртва једноставно "замрзне", те под таквим околностима не зна како да реагује. Овакво стање међутим траје релативно кратко, те жртва веома брзо почиње да се прилагођава ситуацији и почиње да размишља о могућим решењима;

3. самокривица, стид или срамота – жртва почиње да преиспитује своје поступке и своје понашање, сматрајући да је она на неки начин "призвала" прогонитеља. Због тога

почиње да криви себе, сматрајући да је проблем у њој. Осећа стид због тога што се то дешава управо њој, те се због тога развија низак ниво самопоштовања и почиње да сумња у себе и своје могућности. Особа упада у "стање жртве", односно сматра да је немоћна, да јој нема спаса или да је то заслужила. Као последица тога, јављају се фрустрација и бес, прво на самога себе, а касније и на све остале, починитеља, породицу и познанике;

4. страх, нервоза, фобије, напади панике – неке од најозбиљнијих последица прогањања јесу појава хроничног страха, формирање фобија, појава напада панике и нервоза. Пошто су у константном стању опасности, формирају се различите фобије, као што су: страх од људи (агарофобија), страх од контакта са људима (социјална фобија), панични страх од прогањања (параноја) и слично. Из истих разлога, жртва је веома нервозна, раздражена, и често пати од озбиљних напада панике праћених изливима емоција. Све ово касније доводи до озбиљнијих проблема са интимношћу, губитком поверења и слично;

5. емоционално затупљење, изолација, губитак поверења и константни подигнути гард – стално присуство опасности, односно прогањања, доводи до емоционалног затупљења, и изолације жртве. Жртва полако почиње да се емотивно затвара у себе, потискујући своје емоције и свој проблем посматра као да се дешава некоме другоме. Она губи поверење према свима из своје околине, "дизући гард" и на тај начин изолује себе од свих. Запада у стање у коме ни на кога не може да се ослони, и у свакоме види починитеља;

6. губитак сна и злоупотреба опојних дрога или лекова – оно што може да озбиљно утиче на квалитет живота жртве јесте проблеми са сном и појава несанице. Пошто је у константном страху, жртва је и током ноћи опрезна те то доводи до губитка сна. Лако се буде, реагују на сваки шум и покрет, те због тога преко дана постају нервозни, раздражени и бесни. Неретко посежу за лековима који би им помогли да се реше несанице, повећавајући дозе све док то не прерасте у зависност. Поред тога, у циљу подизања расположења, могу користити и опојне дроге, што ствара додатне проблеме;

7. осећај немоћи и покушаји самоубиства – велики део жртва пати од осећаја немоћи и безнађа, будући да не могу да реше проблем. Губе поверење у институције које не могу да их заштите, те као последње решење виде самоубиство. Истраживања су

показала (Pathú, Mullen 1997:12) да је чак четвртина жртва размишљала о самоубиству као изласку из проблема.

Живот жртве се након дуготрајног прогањања мења из корена. Она је приморана да мења своје навике, места која посећује, пријатеље а често и само место становања. У већини истраживања која су у овом раду поменута, један број жртва је морао да промени чак и државу како би побегао од прогонитеља. Понашања као што су промена броја телефона, електронске поште су оно са чиме се жртве стално сусрећу, а што је у свету модерних комуникација изузетно штетна, будући да су на интернету е-mail адреса и број телефона својеврсна „лична карта“, па је промена увек скопчана са губитком контакта или налога. Чак и онда када прогањање престане, последице остају. Психолошке последице се морају лечити дуго након прогањања, док неке навике стечене током прогањања остају заувек.

1.10. Прогањање и медицина

Психологија и психијатрија, као гране медицине, покушавају да дају одговоре на питања људскога ума, нормалног функционисања, процеса који се у људском мозгу дешавају, али и поремећаја у мозгу, одступања од онога што је уобичајено и нормално. Већина стручњака који се баве овим проблемом јесу психијатри и психолози, као што су, између осталих: J. Reid Meloy, професор клиничке психијатрије на Универзитету Калифорнија; Paul Mullen, професор емеритус форензичке психологије на Универзитету Монаш у Мелбурну; Michele Pathé, форензички психијатар и бивша директорка клинике у Мелбурну специјализоване за жртве прогањања и повезаних злочина.

Заправо, већина онога што је о прогањању познато, дошло је управо од лекара, психолога и психијатра. Посматрано прво као психички поремећај, прогањање је било дуго изучавано као део већег проблема, као што су еротоманија, опсесивно понашање и слично. Тек онда када је прогањање схваћено као дело које поред личног, угрожава и јавни интерес, оно постаје кривино дело и предмет проучавања правника. Ваља напоменути да и даље највећи допринос схватању прогањања и његовом сузбијању даје управо медицинска наука.

Мелој и Готхард (Meloy et al 1995:258-263) су поредили психијатријске дијагнозе на узорку опсесивних пратилаца¹² са узорком насумично одабраних починитеља са менталним поремећајима. Њихови резултати показују да већина опсесивних пратилаца спадају у групу Осовина 1 менталних поремећаја и Осовина 2 поремећаја личности (Axis I and Axis II)¹³. Најзаступљенији поремећај из прве осовине јесте злоупотреба психоактивних супстанци и лекова и зависност од психоактивних супстанци и лекова (35%), затим поремећаји расположења (25%). Из друге осовине, код починитеља са менталним поремећајима су најзаступљенији антисоцијални поремећаји личности, док је код опсесивних пратилаца примећени нарцисоидни, гранични или хистрионични поремећаји личности. Код неких су такође примећени: пасивно-агресивни, шизоидни или опсесивно-компулзивни поремећаји. Оно што је неочекивано јесте да је само код 10% испитаника дијагностификовано делузиони поремећај, еротоманског типа.

Мелој такође препознаје поремећај везе који се може јавити код опсесивних пратилаца који назива „гранична еротоманија“. Након одбијања, „гранично-еротомански тип“ наставља да прогања зато што одвајање види као напуштање, а одбијање изазива бес напуштања.

Америчка психијатријска асоцијација (American Psychiatric Association 1994) је покушала да класификује прогонитеље смештајући их у прву, или другу осовину. Направили су разлику између психотичних прогонитеља које смештају у Осовину 1, и прогонитеља са озбиљном патологијом личности у Осовини 2. Психотични прогонитељи болују од еротоманије, али се еротоманија може јавити и као последица других DSM-IV поремећаја, укључујући ту и шизофренију, биполарни поремећај и депресију. Прогањање је првенствено повезано са Групом 2 патологије личности (нарцисоидни и гранични поремећаји личности), а у мањој мери и са зависности, шизоидним или параноидним поремећајима

---

¹² Meloy користи израз опсесивно праћење (Obsessional followers) како би описао појаву прогањања.

¹³ Ову класификацију усваја Америчка психијатријска асоцијација и названа је ДСМ класификација, за разлику од оне коју даје Светска здравствена организација, која се назива Међународна класификација болести, повреда и узрока смрти, ИЦД или МКБ класификација.

2. Нормативно уређење у иностраним законодавствима

Прогањање је дуго времена представљало „сиву зону“ криминалног понашања. Законска регулисања почињу да се јављају тек недавно, деведесетих година прошлога века. Нека законодавства, још увек нису регулисала ово опасно понашање. У таквим ситуацијама, жртва је препуштена сама себи, будући да се не може ослонити на заштиту закона. То доводи до проблема, како на физичком, тако и на психичком плану¹⁴.

Сједињене Америчке Државе

Прва држава која је инкриминисала прогањање и у којој је донет први закон којим је санкционисано прогањања је америчка држави Калифорнија, 1990. године, (California Penal Code). Овакво поступање законодавца уследило је као реакција на убиство глумице Rebecce Schaeffer, које је било последица прогањања, а које је уследило након убиства четири друге жене (Николић-Ристановић, Ковачевић-Лепојевић 2007:10). Након тога, свих педесет држава и Дистрикт Колумбије у своје законе укључују кривично дело прогањања. Конгрес је 1996. године прописао да је међудржавно прогањање федерални злочин, да би касније додао амандман којим се додаје и прогањање учињено електронским путем, тзв. сајбер прогањање. Нови амандман донесен 2006. године додаје одређење путем кога се жртви проузрокује значајни емотивни стрес, као и формулација којом се покрива надзор коришћењем глобалног система за позиционирање (GPS) (National Center for Victims of Crime 2007:11).

На захтев Конгреса, 1993. године Национални институт правде (National Institute of Justice) доноси Модел закона против прогањања (Model Anti-Stalking Code). Овај Модел представља упутство државама САД-а у доношењу посебних закона који би регулисали ово питање. Убрзо су законодавци установили да овај Модел закона, као и закони

---

¹⁴ Наведене су само оне државе које су прогањање прописале као недозвољену радњу. САД, као држава која је прва нормативно уредила прогањање и која је највише урадила по питању кажњавања прогањања је наведена прва, док су остале државе наведене по континенталном реду.

донесени на основу њега не прате убрзани развој технике, као и нових начина прогањања. Стога је 2007. године донесен нови Модел закона против прогањања, који између осталог регулише и прогањање путем интернета. Овај Модел другачије дефинише прогањање, и проширује подручје деловања последица не само на тело и живот прогањане особе и њему блиских лица, већ и на емоционалну патњу која може да обухвати много шире последице на жртву.

Прва држава у САД-у која је донела закон о интернет прогањању јесте Мичиген, 1993. године. По Кривичном закону државе Мичиген, (Michigan Criminal Code) прогањање дефинише као узнемиравање (harassment), односно понашање усмерено ка жртви које укључује поновљени или контакт без пристанка који и даље траје, који би проузроковао , односно проузрокује емотивну нелагодност жртве, а исто би осетила и свака разумна особа. По Кривичном закону Мичигена, нежељени контакт изричито укључује слање електронских порука или електронску комуникацију са жртвом. Поред ових држава, електронско прогањање имају и: Аризона, Аљаска, Конектикат, Њујорк, Оклахома и Вајоминг (Ellison, Akdeniz 1998:4).

Међутим, једно од основних питања које се поставља приликом доношења ових закона је питање уставности. Основни разлог томе јесте схватање да су ови закони сувише општи и неодређени, али и у колизији са првим амандманом Устава САД. Наиме, први амандман, односно слобода говора, представља камен темељац људских права у САД-у, и ови закони директно крше овај амандман. То најбоље осликава становиште Америчког удружења за грађанске слободе (American Civil Liberties Union) засновано на случају *Whitney v. California*¹⁵ где се наводи:

„Страх од озбиљних повреда не може самостално оправдати гушење слободе говора... да би се оправдало гушење слободе говора мора постојати разумни основ страха да ће, уколико је слобода говора допуштена, резултовати озбиљним злочиним (у оригиналу „злом“). Мора постојати оправдана сумња да је опасност неминовна.“

Иако многе државе предвиђају прогањање путем електронске комуникације, само је пар њих то прописало и за друге методе прогањања путем технологије, као што су надгледање, праћење и снимање. Калифорнија прописује да понашање које се квалификује као прогањање мора да укључује и веродостојну претњу са намером да се жртва стави у

---

¹⁵ 274 U.S. 357, at pp.376-77 (1927).

положај у коме осећа основани страх за своју безбедност. Веродостојна претња укључује „усмену или писану претњу, укључујући ту и оне извршене коришћењем уређаја за електронску комуникацију, или претња која проистиче из обрасца понашања или комбинације усмене, писане или електронски изражене изјаве или радње“ (Stalking Resource Center 2003:2).

Друге државе, пак користе шире језичке формулације. Закон државе Монтане прописује да се прогањање врши „лично или поштом, електронском комуникацијом... или другом акцијом, уређајем или методом“¹⁶. Мичиген је, на пример регулисао и случај када неко поставља информације о својим жртвама на интернет, охрабрујући друге да их контактирају. Посебна одредба забрањује особи да „поставља поруке путем било ког облика комуникације, укључујући ту интернет или рачунар, рачунарски програм, рачунарски систем или рачунарску мрежу, или било који други вид електронске комуникације без пристанка жртве“. Прогањање у Невади обухвата и она понашања када прогонитељ користи „интернет или веб сајт или електронску пошту или сличне начине комуникације да објави, прикаже или подели информације на такав начин који значајно повећава ризик од повреде или примене насиља над жртвом“.

Као што се из наведеног да видети, законодавство САД-а је највише напредовало у заштити од прогањања, што је и логично, обзиром да се и највише прогањања „високог профила“ десило управо у тој земљи.

Авганистан

Можда најизненађујући податак о законодавном регулисању прогањања јесте чињеница да Авганистан, земља у којој влада шеријатско право и која је позната по грубим кршењима људских права (Asylum Protection Center 2012), има закон који регулише прогањање. Авганистанска влада је 2009. године у склопу закона о „Елиминацији насиља над женама“ као део породичног закона Шиита, забранила прогањање жена (али не и мушкараца) (Annual Report on Human Rights 2009 – Afghanistan). Међутим, сама примена овог закона је проблематична, због укореењених веровања и образаца понашања.

---

¹⁶ Montana Code Annotated 2014, 45-5-220

Уједињено Краљевство

Уједињено Краљевство је прва земља у Европи која је регулисала прогањање, Актом о заштити од узнемиравања (Protection from Harassment Act) 1997. године. 2012. године је овај Акт измењен, како би се испратиле промене настале развојем модерних технологија.

Оно што је занимљиво јесте да овај закон не даје дефиницију прогањања, већ путем егземпларног набрајања наводи само неке од понашања која се могу сматрати прогањањем:

1. Радњу или пропуштање радње повезане са прогањањем,
2. Проузрокује узнемирење, забринутост или непријатност жртви
3. Оптужена особа: намерава да проузрокује узнемирење, забринутост или непријатност жртви, или зна или може знати да радња или пропустирање радње могу проузроковати узнемирење, забринутост или непријатност жртви.

Поред тога, проширује се подручје деловања акта тако што у прогањање и узнемиравање укључује радње које су почињене у тзв „физичком“ свету, тако и путем интернета, а укључују претње, увреде, понашања или комуникацију учињену на било који начин. Ту спадају и „сајбер-малтретирање (cyber bullying), малтретирање у школама и на радном месту. Као посебно рањива категорија лица која су добила посебно место у заштити јесу јавни службеници, који добијају заштиту у вршењу свога посла (The Crown Prosecution Service n.d.).

Немачка

Немачка је прогањање регулисала тек 2007. године, када је у свој Кривични закон унела члан 238 који регулише ово питање. Овај члан предвиђа:

„Онај ко незаконито прогања особу:

1. покушава да буде у близини особе,
2. покушава да успостави контакт са њоме телекомуникационим средствима, другим облицима комуникације или преко треће особе,
3. злоупотребљава личне податке у сврху наручивања робе или услуга у име те особе, или проузрокујући да трећа особа ступи у контакт са њом,

4. претећи тој особи или блиској особи губитком живота или делом тела, угрожавањем здравља или ускраћивањем слободе, или

5. вршећи сличне акте,

и на тај начин се озбиљно меша у живот може бити кажњен затворском казном не дужом од три година или новчаном казном“ (German criminal code 1998).

У случају да је при извршењу овог дела наступила озбиљна опасност по живот жртве или њему блиских лица, предвиђена је строжа казна, у трајању од пет, а уколико је наступила смрт ових лица, десет година затворске казне.

Највећу критику овом закону дала су новинарска удружења, која сматрају да ће их овај закон спречити у вршењу посла. Слепом применом закона, новинари могу бити сврстани у прогонитеље, будући да се „мешају“ у живот лица које истражују. Стога, новинарска удружења траже измену закона, путем које би новинари били изузети из овог члана (DW staff (jam) 2005).

3. Државе бившег југословенског јединственог правног простора

На простору бивших југословенских република, прогањање су као кривично дело својим законима предвиделе само Босна и Херцеговина и Хрватска, док у Словенији, Бившој југословенској републици Македонији, Републици Црној Гори и Републици Србији прогањање није инкриминисано као кривично дело.

Босна и Херцеговина

Босна и Херцеговина регулише прогањање путем Закона о заштити од насиља у породици, путем члана 14. којим је предвиђено:

„Забрана узнемиравања или ухођења особе изложене насиљу

Заштитна мера забране узнемиравања или ухођења жртве насиља може се изрећи особи која насиље чини узнемиравањем или ухођењем, а постоји опасност да би поново могла узнемиравати или уходити особе из става 1. члана 5. овог Закона.

Мера из става 1. овог члана одређује се у трајању које не може бити краће од једног месеца нити дуже од једне године.

Прописе о начину спровођења мере из става 1. овог члана донеће федерални министар унутрашњих послова у року од 60 дана од дана ступања на снагу овог Закона.¹⁷

Из наведеног се може видети да је овде регулисано само прогањање члана породице, или лицима која су у овом Закону прописана, и не може се применити на сва друга лица која немају својство члана породице предвиђена овим Законом.

Хрватска

Република Хрватска је регулисала питање прогањања путем Кривичног закона (Казнени закон), и то чланом 140. који регулише наметљиво понашање:

„(1) Ко упрно и кроз дуже време прати или уходи другу особу или с њом успостави или настоји успоставити нежељени контакт или је на други начин застрашује и тиме код ње изазове тескобу или страх за њену сигурност или сигурност њој блиских особа,

казниће се казном затвора до једне године.

(2) Ако је дело из ставка 1. овога члана почињено у односу на садашњег или бившег брачног или ванбрачног друга или истосполног партнера, особу с којом је починитељ био у интимној вези или према детету, починитељ ће се казнити казном затвора до три године.

(3) Кривично дело из става 1. и 2. овога члана гони се по предлогу, осим ако је почињено према детету¹⁸.

---

¹⁷ „Zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju
Zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja može se izreći osobi koja nasilje čini uznemiravanjem ili uhođenjem, a postoji opasnost da bi ponovo mogla uznemiravati ili uhoditi osobe iz stava 1. člana 5. ovog Zakona.

Mjera iz stava 1. ovog člana određuje se u trajanju koje ne može biti kraće od jednog mjeseca niti duže od jedne godine.

Propise o načinu provedbe mjere iz stava 1. ovog člana donijet će federalni ministar unutrašnjih poslova u roku od 60 dana od dana stupanja na snagu ovog Zakona.“

¹⁸ (1) Tko ustrajno i kroz dulje vrijeme prati ili uходи drugu osobu ili s njom uspostavi ili nastoji uspostaviti neželjeni kontakt ili je na drugi način zastrašuje i time kod nje izazove tjeskobu ili strah za njezinu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih osoba,

kaznit će se kaznom zatvora do jedne godine.

(2) Ako je djelo iz stavka 1. ovoga članka počinjeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog ili izvanbračnog druga ili istospolnog partnera, osobu s kojom je počinitelj bio u intimnoj vezi ili prema djetetu, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora do tri godine.

(3) Kazneno djelo iz stavka 1. i 2. ovoga članka progoni se po prijedlogu, osim ako je počinjeno prema djetetu.

4. Интернет прогањање (Cyberstalking)

4.1. Интернет и криминалитет

Свет се данас налази у периоду револуције. Након проналаска точка, парне машине, електричне енергије, још једно велико светско откриће јесте интернет. Интернет, као главни покретач глобализације са собом доноси многе предности и савремени свет мења на начине који су пре само пола века били незамисливи. Данас је могуће послати поруку која ће истог тренутка бити достављена особи или особама који су хиљадама километара удаљени од пошиљаоца. Могуће је обавити трансакцију путем мобилног телефона и наручити и платити производ или услугу од продавца из Кине или Индонезије. Такође, могуће је комуницирати са потпуно непознатим људима, анонимно или јавно, у сваком тренутку и на сваком месту. Могућности које интернет као услуга (а негде и основно људско право¹⁹) пружа јесу ограничене само људском маштом.

Међутим, интернет има и тамну страну. Она се огледа у злоупотребама и могућности да се путем интернета почине различита кривична дела потпуно анонимно и са територија различитих земаља што значајно отежава откривање и кажњавање. Те злоупотребе могу бити: крађе идентитета, узнемиравање и злостављање путем различитих друштвених мрежа, форума и слично, злоупотреба фотографија, слање електронске поште у великим количинама (тзв. „spam“), прављење различитих сајтова намењених шиканирању, прислушкивање и снимање, сајтови за освету и слично. Главна предност интернета је овде управо њена слабост, а то је непостојање граница и приватности. Као што интернет нема границе, тако и криминално понашање на интернету не познаје границе ни државе. Корисник интернета који интернет користи на напреднији начин, може у потпуности сакрити свој идентитет, адресу свог рачунара или физичку адресу, и на

---

¹⁹ Финска је прва земља која је приступ Интернету у брзини од минимум 1 Мбпс прогласила за основно људско право. Поред ње, француско Уставно веће је донело пресуду према којој је приступ Интернету основно људско право. Немачки суд је омогућио свим људима да траже накнаду због губитка могућности коришћења основних материјалних ствари, у овом случају Интернет. Поред тога, Уједињене Нације су прогласиле Интернет за основно људско право, и апелују на све земље да омогуће коришћење тог права свим лицима. Више на: <http://www.wired.com/2011/06/internet-a-human-right/> приступљено: 11.03.2015. године

тај начин онемогућити проналажење и откривање. Поред тога, могуће је унајмити друге кориснике за разне злоупотребе и на тај начин постићи жељени циљ.

Државе и даље тешко држе корак са развојем интернета и свим облицима злоупотребе. Неке то чине због немогућности да на адекватан начин одговоре свим околностима, док друге траже помоћ развијенијих и уједно богатијих земаља, на тај начин се одричући дела свог интегритета. Позитиван помак јесте удруживање држава у различите међународне организације са циљем сузбијања интернет криминалитета, али је пред овим организацијама и даље дуг пут.

4.2. Дефинисање интернет прогањања

За разлику од конвенционалног прогањања које је примећено и изучавано већ дуги низ година, интернет прогањање је новијег датума, и појављује се тек са почетком двадесет и првог века. Пре његовог дефинисања, поставља се питање које се то радње могу сматрати прогањањем и да ли су сви услови неопходни за постојање конвенционалног прогањања неопходни и за постојање интернет прогањања.

Једну од првих дефиниција интернет прогањања дао је Ashcroft (Ashcroft 2001:1) који је дефинисао интернет прогањање као: „употреба интернета, имејла и других облика електронске комуникације у циљу прогањања друге особе“. Национални центар за жртве криминалитета (National Center for Victims of Crime 2007) наводи да прогањање подразумева две или више радњи којима прогонитељ директно, индиректно или на неки трећи начин, путем неке акције, метода, уређаја или средства прати, надзире, посматра, прети особи, комуницира са особом или долази у контакт са својином дотичне особе.

Неки аутори (Ogilvie, 2000, D'Ovidio, Doyle, 2003, Baum, Catalano, Rand, Rose, 2009 према Ковачевић-Лепојевић 2009:91) интернет прогањање сматрају видом конвенционалног прогањања, узнемиравања у неконвенционалном, сајбер простору које се врши посредством информационо-комуникационих технологија, с тим што се оваквим тумачењем информационо-комуникационе технологије поистовећују само са употребом рачунара и интернета.

Mishra и Mishra (Mishra & Mishra 2008:216) дефинишу да интернет прогањање постоји: „када је особа праћена и прогањана путем интернета (online) њихова приватност

је угрожена, сваки њихов покрет праћен. То је облик узнемиравања и може да поремети живот жртве и да учини да се осећају веома уплашено“.

Једна од најшире прихваћених дефиниција интернет прогањања гласи: „Скуп поступака којима појединац група или организација користећи информационо-комуникационе технологије узнемирава једну особу или више појединаца. Таква понашања могу да укључе претње и лажне оптужбе, крађу идентитета, крађу података, уништавање података или опреме, електронско праћење и надгледање, намамљивање малолетника у сврхе сексуалне експлоатације и друго. Као узнемиравајући дефинисани су они поступци који би и код друге особе у сличној ситуацији изазвале разуман страх“ (Восиј, McFarlane, 2002:12 према Ковачевић-Лепојевић 2009). Оно што је код ове дефиниције различито од осталих јесте да она не захтева постојање намере да се изазове непријатност како би дело постојало.

Јавља се забуна код употребе термина интернет прогањања, будући да постоје одређени начини прогањања који се могу подвести под овај појам, али семантички не одговарају том појму. На пример, коришћење мобилних телефона, ГПС уређаја или видео камера у циљу прогањања припадају овом начину прогањања, али (необходно) не користе интернет. Стога је можда бољи израз технолошко прогањање. Међутим, због тога што је интернет прогањање у стручној јавности, али и код шире популације већ одомаћен појам, у наставку рада ће тај термин бити коришћен, са напоменом да обухвата све моделе савременог прогањања путем технолошких уређаја.

4.3. Интернет прогањање и конвенционално прогањање

Интернет прогањање је по класификацији део конвенционалног прогањања. Као такво, на изглед, дели неке особине са свим осталим облицима прогањања те не заслужује да се посебно обрађује. Међутим, постоје битне разлике које су проузроковале да се оно засебно изучава. На конвенционално прогањање је утицало на тај начин што је довело до прилагођавања и откривања нових начина вршења прогањања.

Основна чињеница која издваја интернет прогањање јесте коришћење савремених технологија при прогањању. При оваквом прогањању стајање испред нечије куће је замењено константним проверавањем профила жртве на друштвеним мрежама, праћење

замењено праћењем пријављивања на специјализованим сајтовима, слањем великог броја тзв спам имејл порука и слично.

Различит је и профил односа између прогонитеља и жртве. Наиме, код прогањања „ван мреже“, односно класичног прогањања, прогонитељ и жртва су често били у претходној (емотивној) вези. Мали број прогањања се дешава између непознатих људи. Код интернет прогањања, може се десити да је починитељ једноставно из досаде одлучио да прогања жртву, или је до те идеје дошао наведен причом о томе. Жртва не мора бити ни у истој држави као прогонитељ, чак ни на истом континенту. Разлог због ког се прогањање врши може бити и жеља за доказивањем, где прогонитељ доказује да је паметнији од жртве и да га жртва не може спречити у прогањању.

Сама природа прогањања путем интернета проузроковала је потребу да се само одређење прогањања промени у виду услова неопходних за постојање прогањања. Прва два услова, образац понашања које се понавља, а које личи на узнемиравање и претња која проистиче из таквог понашања, јесу неспорни. За разлику од њих, трећи услов, да као резултат оваквог понашања, жртва осећа основани страх, при чему се као стандард узима страх који би осетила разумна особа је дискутабилан.

Према подацима које је изнела новинска кућа Guardian (Karen McVeigh 2011), позивајући се на истраживање урађено на универзитету Бедфорд, интернет прогањање је заступљеније од класичног прогањања. Занимљиво је и то да су жртве интернет прогањања у чак 40% мушкарци, за разлику од класичног прогањања где је такав број значајно мањи. Такође, разлика је у последици које прогањање оставља. Наиме, према наведеном истраживању, код жена постоји страх од насиља над њима, члановима породице или над децом. Мушкарци се са друге стране више боје последица које прогањање оставља на њихову репутацију.

4.4. Типологија интернет прогонитеља

Специфичност интернет прогањања је довела до тога да поред оних прогонитеља присутних код „класичног“ прогањања, постоје и посебни „интернет“ прогонитељи. Неки од њих јесу идентични прогонитељима ван мреже, док су неки везани за интернет и ван њега не постоје. Оно што је овим прогонитељима заједничко, јесте да се углавном сврставају у исти образац. Углавном се ради о мушкарцима, технолошки образованији од

већине других криминалаца, са историјом неуспелих веза и жељом за контролом. Болују од неких поремећаја личности, који може да варира од високог нивоа параноје до различитих опсесивних мисли и понашања (Mullen i dr., 1999 према Вилић, 2013:157).

Једно од најдетаљнијих истраживања о интернет прогањању урадили су McFarlane и Восиј (McFarlane, Восиј 2005:8) , где су навели да постоји четири профила интернет прогонитеља:

-Осветољубив прогонитељ: овај прогонитељ почиње са прогањањем вођен осветом. Разлог за освету може бити изузетно баналан, као што је коментар, супротстављени став или пак губитак у игри. Иритиран тиме, прогонитељ такву радњу сматра нападом, те почиње да се свети. Радње прогањања могу бити различите, од ширења неистина, слања порука, па све до постављања адресе и података о жртви. Често ови прогонитељи могу имати и карактеристике прогонитеља предатора. Пример тога је убиство четрнаестогодишњег Врек Ведрга из Енглеске. Њега је убио Lewis Daynes, кога је овај упознао путем online форума посвећеног играма. Након што су се и срели уживо, убица је везао своју жртву лепљивом траком, након чега му је пререзао врат ножем. После убиства, убица је послао слике убијеног младића својим пријатељима на мрежи (Halliday 2015).

Ови прогонитељи најчешће прогањају своје жртве и ван мреже, а што се тиче начина прогањања путем интернета, користе се спемом, бомбардовањем порукама, крађом идентитета и слично.

Сталожени (Composed cyberstalker) су прогонитељи који не желе да успоставе интимне везе са жртвом, већ се упуштају у прогањање како би изазвали константну иритацију и нервозу. Ови прогонитељи углавном упућују претње. Као и остали интернет прогонитељи, технолошки су образовани и умеју да сакрију своје трагове.

Интиман прогонитељ жели да придобије пажњу и/или осећања жртве. Они се користе најширим радњама интернет прогањања, од порука, група на интернету, до интернет сајтова за упознавање. Такође се детаљно упознају са профилем своје жртве.

Ова група се може поделити у две под-групе: **бивше интимне прогонитеље**, који су били у вези са жртвом, и на „залуђене“ (*infatuates*), оне који траже интимну везу. Прва група се користи углавном порука и претњама жртви или блиским лицима. Оно што је битно јесте да је прогањање почело преко интернета, те се по томе разликују од класичних

прогонитеља. Занимљиво је да се овакво понашање није пренело у стварни живот, већ је остало на мрежи. Друга група прогонитеља је најсличнија одбијеним прогонитељима дефинисаним код Mullen et al. (1999).

Заједнички прогонитељи (Collective cyberstalkers) јесу одступање од правила. Наиме, ретко се дешава да се прогонитељи удруже како би прогањали једну жртву. Заједнички прогонитељи се тако удружују како би прогањали једну жртву. Они су углавном и најобразованији и најпремљенији. Користе се спамом, бомбардовањем порукама, крађом идентитета и застрашујућим мултимедијалним порукама (McFarlane, Восиј *op. cit.*).

И ова се група може поделити у две под-групе: корпоративно интернет прогањање и групно прогањање. Код корпоративног интернет прогањања, жртва би критиковала одређену компанију, која би као одмазду започела са прогањањем. Циљ прогањања јесте застрашивање жртве, и њено дискредитовање. Код друге групе, две или више особа сматра да се жртва „огрешила“, те је треба казнити. Ова група би након тога ангажовала друге, како би се прогањање наставило.

Поред ових прогонитеља, у литератури се могу наћи и:

интернет прогонитељ и „љубавни пацови“ (love rats): ови прогонитељи користе интернет како би започели интернет везе. За разлику од прогонитеља у класичном смислу који веома ретко имају више од једне жртве, ови прогонитељи често имају више истовремених жртава (пример оваквог прогонитеља се може видети код Charman 2002).

Трол (Troll): популарни интернет феномен, трол означава особу чији је основни циљ да својим прилозима изазове што већу реакцију учесника интернет заједница или да на друге начине поремети нормалну дискусију. Тролови обично нису тематски заинтересовани, него наступају агресивно са покушајем стварања раздора у постојећој заједници, дискредитовања особа са другачијим мишљењем или усмеравања тока дискусије у непродуктивном правцу (teamtechnology, n.d.). Упуштају се у прогањање чисто ради забаве, са тим да овакво прогањање не мора да траје дуго.

4.5. Радње интернет прогањања

Нека од понашања која се могу сматрати прогањањем путем интернета су:

- слање претећих или нежељених електронских порука, инстант порука (Instant messenger messages), СМС порука ,
- коришћење имејл адресе жртве како би се она претплатила (subscribe) на различите сервисе,
- куповина и наручивање производа у име жртве,
- online крађа идентитета и постављање лажних информација,
- постављање података о жртви на различите сервисе, „чет“ собе, са циљем да се жртва понизи, застраши, изопшти и слично,
- постављање података о жртвиној адреси или подацима на порнографским и слично оријентисаним сајтовима,
- приступање, праћење и манипулација подацима на рачунару жртве,
- приступање банковним подацима, телефонским рачунима или другим подацима који су доступни на мрежи, а чији је власник жртва,
- прављење интернет сајтова „у част“ жртве,
- праћење жртве путем нелегалног прислушкивања, идентификатора позива, камера, система за глобално позиционирање или других система за праћење. (Finn & Vanach, 2000; Bahm, 2003; New York State Senate, 2003; Spence-Diehl, 2003)

4.5.1.Спам

Случајеви интернет маркетинга који се могу сматрати прогањањем, а са којима се свако ко поседује имејл адресу бар једном сусрео јесте нежељена порука, тзв. Спам. Овакво понашање је нежељено, понавља се и дешава се без пристанка корисника. Оно што можда недостаје да би овакво понашање било посматрано као прогањање јесте услов да жртва осећа оправдани страх, односно да би такав страх у свакој ситуацији осећао сваки разуман човек. Неки теоретичари (већ поменути овде) сматрају да прогањање може постојати и без сазнања жртве да је прогањана, односно сама чињеница да неко опсесивно прати и прогања жртву јесте довољан доказ. Циљ оваквих порука није да проузрокују страх код жртве, тако да ово дело пре може да се сврста у узнемиравање, које је како смо већ навели, веома блиско прогањању.

Пример оваквог понашања може се видети у спору две авио компаније, British Airways и Virgin Atlantic (BBC, 1993). Наиме, British Airways је „ловио“ клијенте свог

супарника, на тај начин што је путем јавних медија и слањем имејл порука ширио неистине о тој компанији. Ово је пример прогањања у сврху публициитета, где су корисници без свог пристанка добијали нежељене поруке.

4.5.2. Слање претећих порука (имејл, СМС, ИМ и друго)

Имејл адреса на интернету представљају неку врсту матичног броја, путем кога се корисник легитимише. Она је (скоро увек) везана и за битне податке, као што је банковни рачун или служи за пријаву на различите сервисе. Због тога, промена имејл адресе није тако једноставна како се понекад мисли, пошто би промена подразумевала креирање потпуно нових профила.

Прогонитељ може иницирати контакт са жртвом и без намере да чини прогањање, већ са намером успостављања контакта. Када жртва одбије такав вид комуникације, из разлога који су већ наведени и код „класичних прогонитеља“ (бес због одбијања, повређени понос, погрешно протумачени сигнали и слично), почиње прогањање. Овакав вид прогањања је релативно лако решити, једноставним „стављањем“ имејл адресе или броја телефона прогонитеља у тзв. „црну листу“ (black list), где се при сваком пријему поруке она аутоматски брише. Слабост овакве „одбране“ лежи у томе што прогонитељ може формирати више имејл адреса или купити више бројева телефона путем кога прогања жртву. Такође, може користити услуге различитих специјализованих сајтова (e-mail bomber) који ће „бомбардовати“ жртву порукама различите садржине.

Починитељ може да шаље претеће поруке, фотографије или видео снимке који могу да проузрокују оправдани страх код жртве ²⁰. Поред тога, овакве поруке се могу слати и у ноћним сатима, у време одмора и на тај начин проузрокују оправдану бојазан и нервозу жртве.

Починитељ такође може да користи имејл адресу жртве како би је претплатио на различите сервисе, услуге и промоције. На тај начин жртва бива посредно прогањана, изложена узнемиравању у циљу застрашивања и стварања неугодности. Некада то могу бити безазлени сајтови, али и они са порнографским садржајем или они који промовишу

---

²⁰ Пример оваквог прогањања се може видети у тексту *The Sad, Strange Seven Months of Emails from the Starbucks Stalker* (Read, 2012)

насиље и мржњу. Жртва може да се одјави са оваквих сајтова, али прогонитељ може да је поново пријави, стварајући својеврсни зачарани круг.

Још један вид узнемиравања путем имејла може бити слање различитих вируса, тројанаца или малициозног кода. Овакви напади могу да заразе рачунар жртве, уништавајући податке или омогућавајући прогонитељу да преузме контролу над рачунаром, а самим тим и над свим подацима жртве.

4.5.3. Куповина производа у име жртве

Овај вид прогањања некеме на први поглед чак и не делује толико лоше. Корисник добије поклон без плаћања. Међутим, то може бити веома опасно. Жртва може да добије опасне производе, као што су експлозив, отрови и слично. У другим случајевима, то може бити и различит порнографски материјал, који ће бити достављен на радно место жртве, што за последицу може имати проблеме са сарадницима. На тај начин се руши углед жртве, како у породици, тако и на радном месту.

Жртва може бити суочена са проблемима са законом, уколико прогонитељ путем интернета наручи наркотике, оружје или друге недозвољене производе. Ови производи стижу на адресу жртве, те се при контроли може посумњати у њу. Све ове радње за циљ имају стварање неугодности и страха код жртве, или пак њено шиканирање и понижавање. На жалост, жртва се од оваквог вида прогањања тешко може заштитити или одбрани. Једини позитивни део оваквог прогањања јесте чињеница да је он често веома скуп, па самим тим одвраћа прогонитеља од дугорочнијег прогањања.

4.5.4. Online крађа идентитета и постављање лажних информација

Online крађа идентитета је један од највећих проблема са којим се сваки корисник интернета може сусрести. По дефиницији, крађа идентитета представља врсту криминалног понашања где неко незаконито прибави и користи личне податке друге особе користећи се преваром или обманом, обично у циљу остварења неке економске добити (U.S. Department Of Justice 2015). Као и сви остали облици прогањања, и овај облик за циљ има застрашивање, узнемирење или остварење физичког контакта са жртвом.

На интернету, крађа идентитета је значајније лакша од крађе идентитета ван мреже. Уколико има приступ имејл адреси жртве, прогонитељ може да приступи и банковним рачунима жртве, да подигне зајам на њен рачун или да представљајући се као жртва, иницира контакт са другим лицима. У неким случајевима, прогонитељ може да поставља непристојне понуде путем различитих сајтова за упознавање и дружење, што жртву ставља у опасност од контакта са непознатим лицима који имају дојам да је жртва прва иницирала.

4.5.5. Постављање података о жртвиној адреси или подацима на порнографским и слично оријентисаним сајтовима

Најчешћи вид застрашивања је управо постављање података о жртви и њеној адреси на различитим порнографским и сличним сајтовима. Циљ овакве радње јесте понижење жртве и стварање опасности за жртву. Тако је Лук Хелер (Luke Heller), полицајац (state trooper), након пропалог брака, марта 2006. године на садо-мазо сајту и фетиш сајтовима постављао наге фотографије своје бивше супруге. Он је на овим сајтовима креирао профиле у име своје бивше супруге, поставио њене наге фотографије, али и поставио њено занимање школске учитељице, као и њен датум рођења. Поред тога, он је, представљајући се као бивша супруга, позивао мушкарце да ступе у насилне сексуалне односе са њом (Jaishankar, 2011).

На примеру Лука Хелера је очигледно да је овакав начин прогањања (или позивање других на прогањање) изузетно опасан за жртву, и да жртва, не очекујући такво понашање, доживи велике непријатности.

4.5.6. Праћење путем мобилних (паметних) телефона

Број паметних телефона је у све већем порасту. Према проценама, до 2016 године, а свету ће бити у употреби више од две милијарде паметних телефона, с очекиваним бројем од 2.56 милијарди телефона 2018. године (Curtis 2014). Поред свих својих предности, паметни телефони и нису тако паметни у домену сигурности. Наиме, корисници су често у опасности и без свог знања могу делити податке о својој локацији са злонамерним људима. На пример, корисници оперативног система Андроид, у склопу услуга које

паметни телефон пружа, имају занимљиве опције као што су временска прогноза за њихову локацију, занимљивости у њиховој околини и слично. Међутим, те услуге захтевају да се корисник периодично лоцира путем ГПС пријемника. Уколико корисник ту опцију није искључио, његова локација је доступна свакоме са приступом његовој електронској адреси. Наиме, на адреси: <https://maps.google.com/locationhistory/>, корисник може да види податке о свом кретању, из минута у минут.

Очигледно је како се ово може злоупотребити. Довољно је да прогонитељ дође до лозинке за налог жртве (што и није тако велики подухват, о чему ће бити речи у наставку рада), те жртву може лоцирати у сваком тренутку. Поред тога, сви савремени паметни телефони имају опцију лоцирања у случају крађе или губитка, те се на исти начин може доћи до података о локацији жртве. Тако је Мугна Агас, бивша радница компаније за пренос новца Intermex, тужила бившег послодавца зато што је била отпуштена након што је са свог телефона обрисала апликацију путем које је послодавац пратио 24/7. Апликација која је била саставни део посла, служи за праћење радника у радно време. Међутим, послодавац је захтевао од радника да та апликација буде константно укључена, како би увек могао да прати локацију својих запослених (Vincent 2015).

4.6. Dark Web и прогањање

Интернет је од свог настанка до данас порастао до неслућених величина. Постоје милиони, чак и милијарде сајтова различитих садржаја. Једна од најфасцинантнијих чињеница о интернету јесте да је он, поред своје величине, у ствари само делом видљив просечном кориснику. Ради објашњења значаја и везе са прогањањем, неопходно је појаснити појмове као што су Surface Web, Deep Web и Dark Web.

Surface Web представља „видљиви“ део интернета. То је сав онај садржај коме се може приступити путем регуларних интернет претраживача као што су: Google, Bing или Yahoo. Једноставно, то је сав онај садржај коме свакодневно приступамо. Он је индексиран и повезан са свима.

Са друге стране, значајно већи део (процене су да Surface Web чини само 0.03% интернета (OEDb 2013)) јесте Deep Web, односно део интернета који није доступан путем редовних претраживача. То су различите базе података, као што су регистри банака, судова, библиотека и државних институција. Њима се може приступити само ако лице има

дозволу за приступ, и не путем регуларних претраживача. Користи се у различите сврхе, од истраживања, до тајне комуникације, а у циљу повећања безбедности података и смањења загушења „нормалних“ сајтова. Основна предност оваквог начина претраживања јесте у томе што је корисник апсолутно анониман, те се не може открити. Истовремено, та предност представља и његову највећу ману, о чему ћемо говори у наставку.

Dark Web представља само мали део Deep Web-а, који је намерно сакривен и коме се може приступити на јединствене начине. Прво развијен од стране војске САД-а, брзо је нашао свој пут до различитих корисника. Приступ је могућ само путем The Onion Router Project, познатији као TOR. Односи се на процес уклањања слојева енкрипције (заштите) са интернета, слично као љуштење слојева лука (енг. Onion- лук). Најпростије, оно што је нпр. Google за регуларни интернет, то је TOR за Deep и Dark Web. Поетичан опис односа видљивог дела интернета и остатка дао је Michael Bergman, директор BrightPlanet-а, компаније која се бави прикупљањем података са неиндексираног дела интернета: „Претраживање интернетом данас може се поредити са повлачењем мреже по површини океана. Иако се велики улов може ухватити у мрежи, и даље постоји богатство информација које је дубоко и стога пропуштено“ (Atlas 2014).

По својој природи анонимно, претраживање и учествовање на сакривеном интернету са собом доноси различите последице. Пре свега, сигурно је од цензуре, и омогућена је апсолутна слобода говора. Држава не може да контролише који ће се садржаји постављати, нити може забранити рад неких сајтова. Корисници могу делити садржаје без страха од контроле или казне и могу делити идеје и планове.

Све ове погодности су често злоупотребљене. Пошто је анонимност загарантована, корисници се могу бавити нелегалним активностима као што су трговина дрогом, оружјем, људима. Могуће су куповине лажних идентитета, кредитних картица, планова за изразу хемијског оружја, дечије порнографије, заштићених животиња и свега осталог што постоји, легалног и нелегалног. Оно што је од значаја за овај рад јесте могућност наручивања, плаћања и извођења прогањања, на најразличитије начине.

Овакве сајтове и „услуге“ је могуће наћи веома брзо и веома лако (аутор рада је за само пола сата успео да пронађе 3 сајта са упутствима за узнемиравање и прогањање и још два сајта за наручивање прогањања). Први сајт је пригодно назван Rent-A-Hacker (Rent-A-Hacker n.d.) (изнајми хакера). Власник сајта каже:

„са хаковањем сам почео са 16 година, пошто никада нисам имао прави посао, имао сам времена да веома добро научим да то радим и зарадио сам добар новац од тога у последњих +-20 година.

.....Шта могу да урадим:

Урадићу све за новац, нисам кукавица. :) уколико желите да уништим нечији посао или живот, учинићу то!

.....Прикупљање личних података о некоме. Уништићу Вашег конкурента, послове или људе које не волите, могу их уништити финансијски или могу учинити да их ухапсе, шта год желите.

Уколико желите да неко буде оптужен за дечију порнографију, нема проблема.“

Након тога, наводи цену за своју услугу:

Product	Price	Quantity
Small Job like Email, Facebook etc hacking	200 EUR = 0.930 ₿	1 X Buy now
Medium-Large Job, ruining people, espionage, website hacking etc	500 EUR = 2.325 ₿	1 X Buy now

Мали послови, као што је имејл, Facebook и друго= 200 евра, или 0.930 биткоина²¹

Средње-велики послови, уништавање људи, шпијунажа, хаковање сајтова и слично= 500 евра или 2.325 биткоина. (Rent-A-Hacker, *ibid.*)

Поред овог, постоји и форуми (причаонице) где се могу наћи различита искуства и савети за успешно прогањање и узнемиравање. Intel Exchange, један од најпознатијих форума на DarkWeb-у јесте форум посвећен активизму, политици и дружењу. Једна од тема јесте помоћ при „хаковању“. Корисник ту тражи савет како да хакује интернет налоге своје девојке, како би био сигуран да га она не вара. Каже да има њену целокупну историју претраживања, али нема лозинку за њен имејл налог. У наставку добија савете како то може да учини, са детаљним упутствима (IntelExchange, 2014).

Још један сајт са детаљним упутствима јесте Ekran.no (ekran.no n.d.). Како се на њему наводи:

---

²¹ Биткоин је виртуелна валута, која не зависи ни од једне банке или финансијске институције. Главно је средство плаћања нелегалних роба и услуга на Интернету, и може се продати или купити за прави новац. Његова вредност је у великој осцилацији, и креће се од 100-1000 долара, у зависности од понуде и потражње (Pavlovic 2014).

„Добродошли на Avenger's front page, страну посвећену креативним умовима, првенствено онима који су били виктимизирани или о које се неко огрешио на било који начин. Овде можете наћи шеме за освету, тактике, идеје и водиље које ће заплашити или досадити било коме...“

У наставку, могуће је преузети књигу (The Avenger's Handbook) са детаљним упутствима и објашњењима како је могуће осветити се некоме. Између осталог, ту се наводе:

-слање празних писама (саветује се да се користе различити рукописи и да се у томе истраје од 2-35 година),

-фалсификовање потписа других лица („фалсификовање је нелегално, али ако никада не будете ухваћени, да ли стварно треба да се брине?“),

-слање писама локалној цркви у име жртве, са питањима као што су: које је становиште цркве о сексу са децом. Саветује се да се наведе да је жртва прочитала Библију, али нигде није успела да нађе одговоре на то питање. И за крај, треба навести да жртва покушава да престане, али да је изазов превелики.

-позивати државне установе и остављати претње, под именом жртве и слично.

Сви ови примери показују да је чак и обичном кориснику интернета на веома лак начин омогућено да дође до свих информација и савета како да истраје у својој намери. Велики део ових савета је очигледан пример прогањања, где жртва и не мора да зна да је прогањана или да је у опасности од злонамерних корисника. Као што је већ наведено, починиоци су потпуно анонимни, те могу без страха од било какве законске санкције да врше прогањање, док неки на томе могу и да зараде. Напреднији корисници интернета могу да зађу још дубље у свет мрачне стране интернета и да дођу до података о матичном броју своје жртве, да украду идентитет, да искористе банковне рачуне и слично. Нажалост, жртва скоро да и нема могућности да се заштити, будући да би то захтевало потпуно искључење са интернета, што је у савременом свету скоро па немогуће.

4.6.1. Doxing (doxxing)

Doxing (The Economist, 2014) представља тренд на интернету где се покушава доћи до личних података о жртви, и њихово јавно објављивање. Ради се о подацима као што су: име и презиме, адреса, матични број (ЈМБГ или ССН), бројеви рачуна и слично. Ови подаци се прикупљају путем социјалних мрежа, хаковања и социјалног инжињеринга (Anderson 2008:1040). Представља неологизам, од енглеске речи "docs" (документа) и односи се на откривање и објављивање података који су претходно били недоступни или сакривени.

Обично претраживање интернета може открити обиље информација о било коме. Мноштво социјалних мрежа (Facebook, LinkedIn, Twitter, Google+) садржи огромну количину личних података. Број телефона такође може открити велики број информација о власнику, као што су: име, презиме, адреса и слично. За активисте хоби, откривање оваквих података за прогонитеља могу бити одлична помоћ. Пример тога јесте случај познате активистичке групе „Анонимуси“ (Anonymous), који су децембра 2011 године открили податке о 7.000 лица запослених у полицијским и правосудним органима задужених за борбу против рачунарског криминалитета. Поред тога, иста група је одговорна за јавно објављивање података о припадницима Кју-Клукс клана у америчкој држави Мисури, 2014. године. Припадници овог клана су делили летке са расистичким коментарима, што је испровоцирало припаднике групе Анонимуси. Они су јавно објавили податке о вођама овог клана, њиховим адресама и правим именима (Smith 2014).

4.6.2. Human flesh search engine

Још једна од појава која се може користити за прогањање путем интернета јесте Human flesh search engine (људски претраживач). Израз потиче од кинеске речи за феномен подељеног претраживања интернета, где људи претражују блогове и форуме како би дошли до информација о одређеној особи. Слично Doxing-у, често је повезивано са објављивањем информација о одређеним лицима у циљу понижења, праћења или освете, у Кини се користи и за борбу против цензуре државе (Fletcher 2008). Термин је првенствено настао као експеримент који доказује да и људски корисници могу да парирају у претрази машинама, али је касније прерастао и у претраживање људи, односно информација о њима.

Ова појава се заснива на сарадњи корисника интернета. То подразумева не само колективно знање дељено путем социјалних мрежа, већ и на чињеницу да се претраживање углавном усмерава на проналажење идентитета корисника који је учинио неки прекршај на интернету или путем интернета (Downey 2010). Након објављивања података о њима, ти корисници су често у опасности од добијања претећих писама, освете и слично. Ова појава је карактеристична за подручје Кине, и није се проширила на остале кориснике интернета.

5. Прогањање и социјалне мреже

Социјалне или друштвене мреже представљају највећи и најпознатији интернет феномен савременог друштва. Од свог настанка (назнаке социјалних мрежа се појављују још 1995. године, а прави продор доживљавају тек 2003. године) до данас, значајно су промениле не само интернет, већ и животе свих људи. Са процењених 1.4 милијарди корисника (Statista 2015) интернета који користе социјалне мреже, јасно је да оне мењају савремено друштво на најразличитије начине. Социјалне мреже из корена мењају људске везе и односе, олакшавајући комуникацију и смањују географску удаљеност између људи, али у исто време полако бришу све границе приватности, стварајући на тај начин свет без тајни и интима. Неколико најпопуларнијих социјалних мрежа, као што су Facebook, LinkedIn, Twitter, Google+, постали су незаобилазни део свакодневнице већине људи, а чак су и званични државни органи увидели потенцијал оваквог оглашавања, те се тако све чешће преносе изјаве државника написаних на друштвеним мрежама.

Социјалне мреже, поред свих својих предности, представљају велику непознаницу у погледу безбедности и приватности. Корисници углавном и не обраћају пажњу на безбедност све до тренутка када њихова приватност буде нарушена а њихова безбедност угрожена. Социјалне мреже омогућавају прогонитељима да прате своје жртве у сваком тренутку, тако да се ствара апсурдна ситуација где жртве прогонитељима помажу, достављајући им информације о себи и својој околини. Једноставном претрагом социјалних мрежа, свако може о (скоро) свакоме сазнати све оне информације које би, до скоро биле сматране за апсолутно поверљиве и интимне.

Свакако најпопуларнија и најкоришћенија социјална мрежа данас јесте Facebook. Са преко милијарду корисника, представља феномен који је често злоупотребљаван у најразличитије сврхе. Основни проблем лежи у слабом информисању корисника о опасностима који вребају на овој мрежи. Поред тога, сама концепција ове друштвене мреже је усмерена ка чињеници да смо сви ми у извесној мери прогонитељи. Неки прогоне чланове породице, пријатеље, партнере или пак познате личности. Знамо када је ко отишао на летовање, када је ко започео везу са партером или када је неко упознао неку славну личност. Пратимо животе људи са којима никада нисмо имали физички контакт, и знамо више о њима него о лицима које познајемо уживо.

Ова друштвена мрежа чак и помаже прогонитељима, тако што предлаже особе са сличним интересовањем или она лица која се налазе у близини корисника. Пошто је већина профила на друштвеним мрежама доступна свима, жртва чак и не мора да зна да је прогањана или праћена, уколико прогонитељ не започне са радњама које су наметљиве. Природа социјалних мрежа упућује да њих највише користе лица млађег узраста, што чини овакву појаву још опаснијом.

Најчешћи прогонитељи су бивши партнери. Након прекида везе, контакт са партнером се прекида, али не и интернет „пријатељство“. Уместо да се започне са „одвикавањем“ и удаљавањем од бившег партнера, бивши партнер може подгревати своју опсесију праћењем бившег партнера на социјалним мрежама. То ствара изузетно опасну ситуацију где се релативно безазлен раскид везе може претворити у прогањање са свим пратећим последицама.

Неке од радњи могу бити безазлене и ненаметљиве, такве да чак и жртва не мора да зна да је прогањања, као што су стално проверавање профила жртве, слика и слично. Након тога, прогонитељ може да започне са постављањем коментара, слање порука, поставља неистине о жртви, поставља њене приватне слике или видео записе и слично. Пример тога јесте корисница друштвене мреже под именом Џоана, која је била прогањана путем ове друштвене мреже. Наиме, њен прогонитељ је прво постављао њено име, адресу, имејл адресу и број телефона. Након тога је на профилима њене деце постављао коментаре како би показао да је и даље ту. Уследиле су оптужбе, где је наводио да су Џоана и њен супруг педофили који су њему продали сопствену кћерку за секс, да је Џоана дилер дроге и да је била умешана у криминалне радње на послу и слично. Пријавили су

прогонитеља полицији, али та пријава није озбиљно схваћена. Полицајци су мислили да се ради о само хистеричној жени, па је свака помоћ изостала. Тек након што је прогонитељ начинио штету у износу од 3.000 фунти ухапшена је и оптужена за узнемиравање и уништавање имовине (McVeigh 2011).

Жртва често и не зна да је прогањана. Прогонитељ може бити изузетно ненаметљив, у тој мери да никада и не ступи у контакт са жртвом. Оваква појава је изузетно опасна посебно код прогонитеља предатора. Овакви прогонитељи могу да прикупе све информације о жртви, и да након тога ступе у контакт са жртвом, најчешће како би задовољили своје сексуалне жеље и фантазије.

Поред Facebook-а, једна од популарнијих мрежа јесте Instagram. Ова социјална мрежа се заснива на фотографијама и видео снимцима које поставља сам корисник, а који су видљиви другим људима. Корисник може да означи и локацију на којој је слика направљена, као и да означи људе са којима је на слици. То потенцијалним прогонитељима показује где се жртва налази, са којим особама је повезана као и која места посећује. Заједно са Facebook-ом, информације које су доступне су изузетно детаљне и доступне.

Сервис/друштвена мрежа Foursquare је по питању сигурности најопаснија. Пре свега зато што се цела заснива на локацији корисника, односно на праћењу корисника. Корисник се „пријављује“ на одређеним локацијама у реалном времену, тако да прогонитељ може да добије тренутну локацију своје жртве. Ово се може користити и за извршење других кривичних дела, тако да прогонитељ зна када корисник није код куће, па може извршити пљачку имовине, уништење или оштећене имовине жртве, како би је заплашио и узнемирио.

„Успех“ прогонитеља зависи пре свега од активности жртве на овим друштвеним мрежама, тако да у неку руку и жртва контролише прогањање. Уколико је активнија, дели приватне информације, слике, локације и слично, прогонитељ ће и без потребе да на нелегалан начин прибавља ове информације до њих доћи. Уколико жртва води рачуна о својој активности, користи све могућности заштите, не прихвата захтеве непознатих људи, велика је вероватноћа да ће прогонитељ бити неуспешан.

Доћи до свих ових података је изузетно лако. Уколико упоран прогонитељ жели да то злоупотреби, он може исток тренутка сазнати локацију као и људе са којима је.

Објављивање броја телефона је велики безбедносни ризик, с' обзиром да се лако може употребити за различите радње прогањања, од слања порука, преко позива и слично.

Основни начин заштите на друштвеним мрежама јесте да се корисници на интернету понашају веома обазриво и да не износе податке као што су адреса, број телефона и слично. Прихватање захтева од непознатих људи је веома опасно, као и прихватање позива за различите групе и странице (на крају, нико не би ушао у аутомобил непознате особе, само на позив те особе).

ДРУГИ ДЕО
ЕМПИРИЈСКО ИСТРАЖИВАЊЕ

Предмет и опис истраживања

Прогањање у домаћем законодавству још увек није регулисано законом, нити је класификовано као кривично дело, али се на основу истраживања из овог рада појављује у сличном обиму као и у осталим, развијенијим земљама. Често жртве и не могу да препознају одређено понашање као прогањање, будући да се о овој појави говори изненађујуће мало. Општи утисак у јавности јесте да је за прогањање углавном крива жртва, док је утисак жртве да је она незаштићена и да нема подршку институција. О прогањању се углавном говори тек онда када се догоди неко кривично дело, док се на сузбијању и промовисању борбе против прогањања говори изузетно мало.

Прегледом доступне литературе и истраживања на тему прогањања, аутор рада сматра да је ова појава недовољно истражена, услед недовољног броја спроведених истраживања и недостатака статистичких података на територији РС, као и да још увек није урађено потпуно и свеобухватно истраживање које би се бавило како прогањањем као појавом, тако и прогонитељем, али и жртвом и последицама које прогањање оставља на њу.

Сва напред наведена питања, као и налази истраживања која су споменута и анализирана у раду, а спроведена у другим државама, инспирисали су аутора да путем анкетног упитника дође до података који се односе на упознатост испитаника са појавом прогањања и његовом распрострањеношћу код нас.

Предмет истраживања јесте распрострањеност појаве прогањања на територији Републике Србије, колико је прогањање као појава познато и колико су људи упознати са заштитом од прогањања. Један део истраживања се бави и везом прогањања и друштвених мрежа, као и начином прогањања на друштвеним мрежама.

Истраживање је спроведено у периоду јун-јул 2014. године. У периоду од маја до јуна је рађено на прегледу доступне литературе, изради Online упитника, док је у периоду од децембра 2014. до маја 2015. године рађено на анализи и обради добијених података. Испитаници су мушкарци и жене старији од 14 година, различитих профила.

Циљ овог испитивања био је да се установи методологија праћења случајева прогањања, које укључује пол и узраст жртве, начине прогањања, као показатеље постојања и распрострањености ове појаве код нас.

Током спровођења истраживања истраживач је користио квантитативне методе, односно метод статистичке обраде и анализе података о распрострањености прогањања и упознатости испитаника о овој појави, као и начину заштите. За прикупљање непоходних података о криминалитету прогањања коришћена је техника испитивања, тј. анкета.

Упитник је по форми у већини затвореног типа, са већ понуђеним одговорима. У зависности од одговора на одређено питање (питање бр. 6) испитаник не одговара на сва понуђена питања (уколико није био/ла прогањан, не одговара на питања о специфичностима прогањања). Истраживање је рађено путем интернета, тако да је поседовање рачунара и интернета неопходан услов. Број испитаника није био унапред одређен, те је на српском језику било прикупљено 125 одговора.

Истраживање је подељено на 7 делова и састоји се од 27 питања. Први део говори о општим подацима испитаника. Други део се бави самим појмом прогањања, док друго питање раздваја испитанике на оне који су доживели прогањање и на оне који нису, па у складу са тим долази до пребацивања на следеће питање. Трећи део попуњавају само они испитаници који су доживели прогањање, и ту се наводе детаљи о томе. Четврти део обрађује помоћ при прогањању. Пети део говори о друштвеним мрежама и прогањању, док шести део говори о детаљима тог прогањања. Седми, последњи део јесу закључна питања.

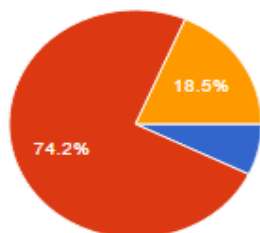
Добијени подаци могу допринети доношењу адекватне законске регулативе и примени усвојених законских мера у пракси. Аутор се определио за истраживање прогањања управо због уочених недостатака у законодавству и пракси, јер у РС не постоји статистика о распрострањености прогањања, те је ова тема погодна за надоградњу постојећих знања.

Резултати и дискусија

Општи подаци испитаника

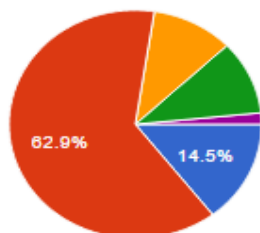
Табела 1 општи подаци о испитанику

Узраст:

14-18	9	7.3%
18-26	92	74.2%
26->	23	18.5%

Занимање:

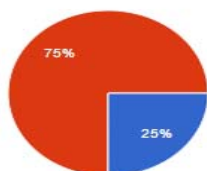

Ученик	18	14.5%
Студент	78	62.9%
Запослен	13	10.5%
Без посла	13	10.5%
Other	2	1.6%

Већина испитаника је узраста од 18-26 година, што је и разумљиво с обзиром на метод испитивања (интернет анкета), док су испитаници углавном студенти. Овако млада структура испитаника може да покаже какво је тренутно стање са прогањањем у Србији, али и у ком смеру се ова појава креће.

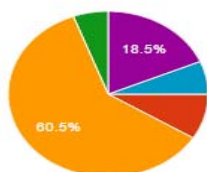
Табела 2 пол и образовање испитаника

Пол

Мушки	31	25%
Женски	93	75%

Образовање:

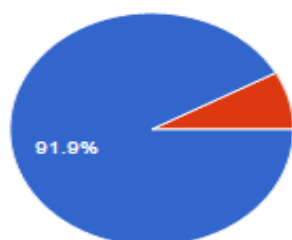

Без школе	0	0%
Завршена основна школа	11	8.9%
Завршена средња школа	75	60.5%
Завршена виша школа	7	5.6%
Завршен факултет	23	18.5%
Завршене постдипломске студије	8	6.5%

Што се тиче полне структуре испитаници су углавном биле женског пола, са чак 75%. пошто су жене углавном и жртве, не чуди оволики проценат одговора. Последица чињенице да су већина испитаника по занимању студенти, јесте податак да је већина завршила средњу школу.

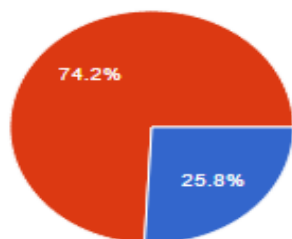
Шест испитаника мушког пола је била жртва прогањања, док је жена било 26.

Да ли сте упознати са термином ПРОГАЊАЊЕ?

Да	114	91.9%
Не	10	8.1%

Да ли Вас је неко некада прогањао?

Да	32	25.8%
Не	92	74.2%

Табела 3 присутност прогањања

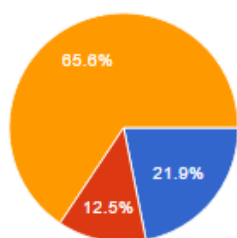
Охрабрујући је податак да је чак 91,9% испитаника упознато са термином прогањања, што говори о доброј информисаности млађе популације о овој појави. Као метод провере, уз следеће питање је и дата дефиниција прогањања: „Криминалитет прогањања се одређује као “начин понашања усмерен на одређену особу који обухвата понављање поступака којима се остварује визуелна или физичка близина, комуникација без пристанка или вербалне, писане или имплициране претње, или комбинација свих тих поступака, који би изазвали основани страх код друге особе.”

Одговор на следеће питање говори да је прогањање доживело око 25 процената испитаника, што је у складу са истраживањима иностраних аутора, напред наведених. У

зависности од одговора на ово питање, испитаник би у случају да је био прогањан, прешао на следећи корак, односно пружио детаље о прогањању. Уколико то није доживео, испитаник је преусмерен на питања о Помоћи при прогањању (страна 4). Први испитаник тако попуњава додатне одговоре, у складу са својим искуством.

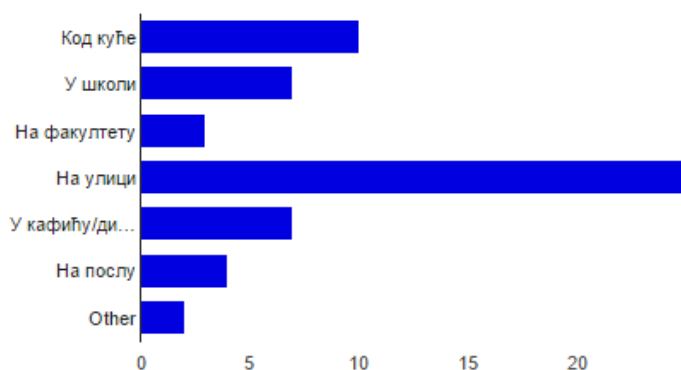
Табела 4 број прогањања

Колико пута се радња прогањања поновила?

Једном	7	21.9%
Два пута	4	12.5%
Више од два пута	21	65.6%

На којим местима сте били када Вас је неко пратио?

Код куће	10	31.3%
У школи	7	21.9%
На факултету	3	9.4%
На улици	25	78.1%
У кафићу/дискотеци	7	21.9%
На послу	4	12.5%
Other	2	6.3%

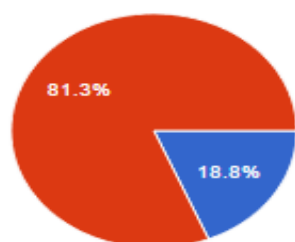
У сврху провере разумевања појма прогањања, наведено је питање: Колико пута се радња прогањања поновила. Пошто већина дефиниција прогањања наводи да је за постојање овога дела неопходно да се та радња поновила (најмање) два пута, одговор 7 испитаника који су навели да се прогањање десило само једном треба узети са дозом резерве. Међутим, треба се размотрити и психичко стање испитаника који сматрају да се прогањање десило, макар и једном. По дефиницији, 78,1% испитаника који су навели да су прогањани је заиста било прогањано.

Најчешће место прогањања је улица, са чак 78,1%, што говори о општем стању безбедности. Следеће место са највећим бројем прогањања јесте кућа, са 31,3%. Код

оваквог прогањања се ради о лицима која су блиска жртви, односно оним лицима који имају приступ кући жртве.

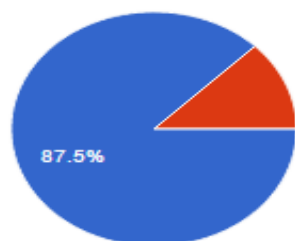
Табела 5 Прогањање и насиље

Да ли је том приликом било и физичког насиља?

Да	6	18.8%
Не	26	81.3%

Да ли Вам је тада прогонитељ био визуелно или физички близу?

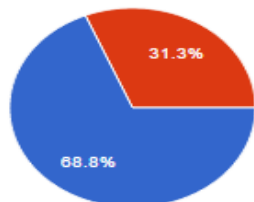

Да	28	87.5%
Не	4	12.5%

Прогонитељ је у већини случајева (87,5%) био у физичкој или визуелној близини жртве. На тај начин је прогонитељ био у могућности да примени насиље, што је (на срећу) доживело само 18,8% жртава. Са друге стране, физичка или визуелна близина жртви ствара и осећај страха и психичког насиља, али је због немогућности да се оваква појава озбиљно испита путем оваквог упитника, то питање није било укључено у анкету. Када је насиље постојало, углавном се радило о познаницима, или пријатељима, док ни један испитаник није навео да је насилник био бивши партнер или супружник. Занимљиво је да је исти број насилника и међу мушкарцима и међу женама, по 3. У једном пријављеном случају је мушкарац био жртва жене, у једном случају је мушкарац био жртва мушкараца, док је у једном случају жена била жртва насиља жене. 4 жртава је узраста до 26 година, док су 2 биле старије од 26 година.

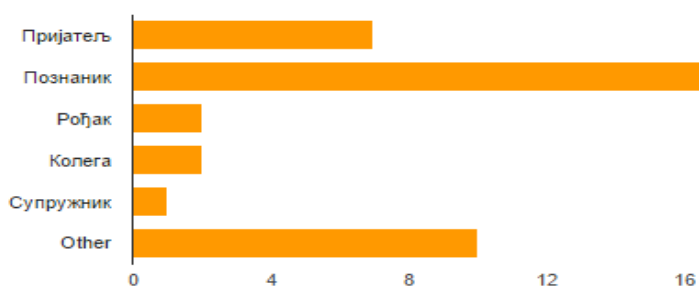
Табела 6. однос са прогонитељем

Да ли сте прогонитеља лично познавали?

Да	22	68.8%
Не	10	31.3%

Који је био Ваш однос са прогонитељем?

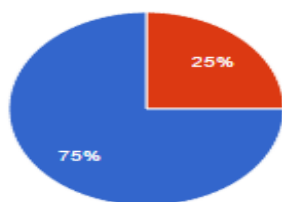

Пријатељ	7	21.9%
Познаник	17	53.1%
Рођак	2	6.3%
Колега	2	6.3%
Супружник	1	3.1%
Other	10	31.3%

У већини случајева (68,8%) жртва је познавала прогонитеља. Мали број жртва није познавао свог прогонитеља, и ту је углавном прогонитељ био мушкарац, а жртва жена (код 8 испитаника). У једном случају је жена била прогањана од стране бивше девојке свога дечка, док је у једном случају непозната жена прогањала мушкараца. Познати прогонитељи су углавном били познаници, у мањој мери пријатељи, док је само у једном случају то био (бивши) супружник.

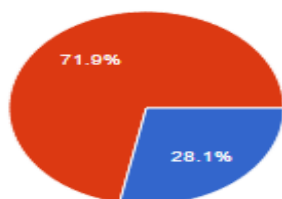
Табела 7. Пол прогонитеља

Ко је (био) Ваш прогонитељ?

Мушкарац	24	75%
Жена	8	25%

Да ли сте прогонитеља пријавили?

Да	9	28.1%
Не	23	71.9%

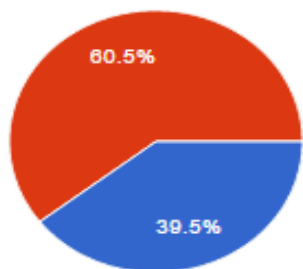
Мушкарци су присутнији као прогонитељи, са 75%, што је у складу са иностраним истраживањима. Жене се јављају у 25% случајева, и то у 4 случаја је жена прогањала жену, у 4 жена мушкарца. Мушкарци су у највећем делу прогањали жене, у чак 22 случаја, док је у 2 случаја мушкарац прогањао мушкарца.

На жалост, само је 28,1% жртава пријавило прогонитеља, од тог броја је 8 жена које су биле жртве. Само је један мушкарац пријавио прогонитеља и то онда када је прогонитељ био други мушкарац. Овај податак је показатељ да жртве или не знају коме се треба обратити у случају прогањања, или сматрају да су у томе саме, али може показати да то прогањање не схватају озбиљно.

Табела 8. Помоћ при прогањању

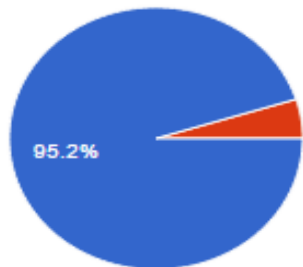
Прогањање у нашој земљи, иако није толико обрађено, нити се о томе прича превише је присутно у великој мери. Према одговорима испитаника, њих 39,5% познаје или је познавало жртву прогањања. Од тог броја, чак 37 жена је познавало жртву прогањања, док је само 12 испитаника мушког пола познавало неког ко је био прогањан.

Да ли лично знате неког ко је био жртва прогањања?

Да	49	39.5%
Не	75	60.5%

Да ли бисте помогли жртви прогањања?

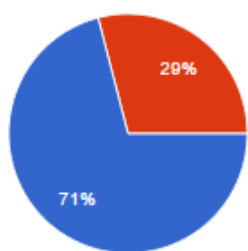
Да	118	95.2%
Не	6	4.8%

Такође, 11 испитаница које су навеле да су и саме биле прогањане су навеле и да познају неку другу жртву прогањања, за разлику од само два испитаника са истим изјавама. Будући да су жртве прогањања углавном жене, овакав податак је и разумљив.

Охрабрује изјава огромне већине испитаника да би помогло жртви прогањања, од чак 95,2%. само 6 испитаника (4,8%) каже да не би помогло жртви прогањања. Занимљиво је да један број оних који су навели да не би помогли жртви прогањања јесу углавном и саме жртве прогањања (3 испитаница и два испитаника) и по један мушкарац и жена. То може значити да они сматрају да помоћ није потребна или пак да повучене својим искуством, сматрају да жртве не заслужују помоћ (мада је ово само претпоставка аутора, без јасних података у истраживању, али у складу са теоријским објашњењем у делу „Утицај прогањања на жртву“).

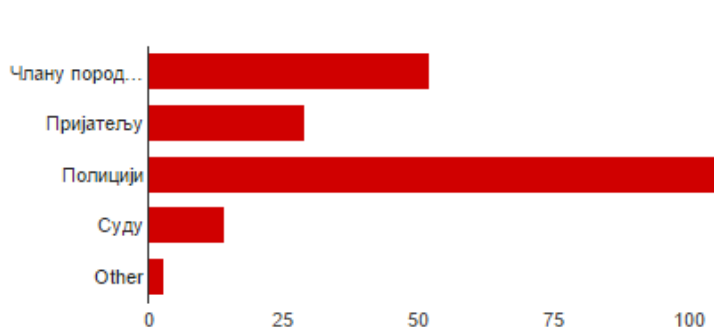
Табела 9. Помоћ при прогањању

Да ли знате коме треба да се обратите за помоћ?

Да	88	71%
Не	36	29%

Коме се треба обратити за помоћ у случају прогањања?

Члану породице	52	41.9%
Пријатељу	29	23.4%
Полицији	105	84.7%
Суду	14	11.3%
Other	3	2.4%

Већина испитаника (71%) на срећу зна коме се треба обратити у случају прогањања, али је постотак од 29% оних који не знају коме се треба обратити ипак алармантан. Опет, већина јесу женски испитаници, њих 25, док 11 мушкараца не зна коме

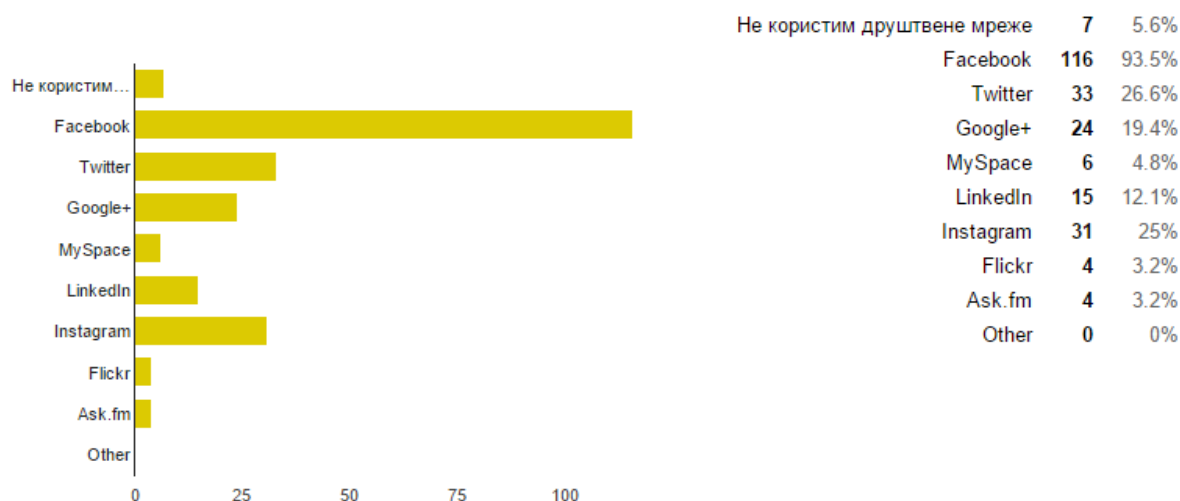

се треба обратити у случају прогањања. Чак 6 женских испитаника које не знају коме се треба обратити у случају прогањања су и саме жртве прогањања, а ту је и један мушкарац. Ове жртве се налазе у веома неповољном положају, будући да трпе прогањање, а не знају коме да се обрете за заштиту и помоћ. У идеалној ситуацији, овај број би износио 0, тако да је неопходна додатна едукација и обавештавање јавности о овој појави.

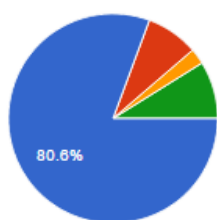
Највећи део испитаника (84,7%) сматра да пријављивање треба пријавити полицији, док је следећи корак породица. Недостатак законске регулативе је највероватнији разлог што би се суду обратило само 11,3% испитаника.

Табела 10. Присутност на друштвеним мрежама

Да ли поседујете профил на некој од друштвених мрежа, и на којој?

Да ли сте на некој друштвеној мрежи доживели прогањање, и уколико да, колико пута?

Нисам	100	80.6%
Да, једном	10	8.1%
Да, два пута	3	2.4%
Да, три или више пута	11	8.9%

Када говоримо о друштвеним мрежама и присутности на њима, само 5,6% испитаника је изјавило да не користи друштвене реже, те они нису били у опасности да доживе прогањање на друштвеним мрежама. Чак 93,5% испитаника користи друштвену мрежу Facebook, те је и највећи број прогањања присутан управо на овој друштвеној

мрежи. С обзиром да је истраживање рађено путем интернет анкете, овакав број је разумљив, али је чињеница да огроман број становништва користи друштвене мреже, са малим или никаквим средствима заштите, како је већ наведено у раду.

Као и код питања о класичном прогањању, и овде је постављено питање које укључује одговор од једног прогањања. Овде је, у односу на класично прогањање, ситуација мало другачија. Прогањање које се десило само једном се не може сматрати прогањањем, пре свега зато што је озбиљност оваквог прогањања мања, односно састоји се углавном у слању поруке, где не постоји опасност и може представљати грешку. Са друге стране 11,3% испитаника је заиста и било прогањано, два или више пута.

Табела 11. начин прогањања

На који начин је то прогањање било извршено?

Да ли се то прогањање пренело и на стваран живот?

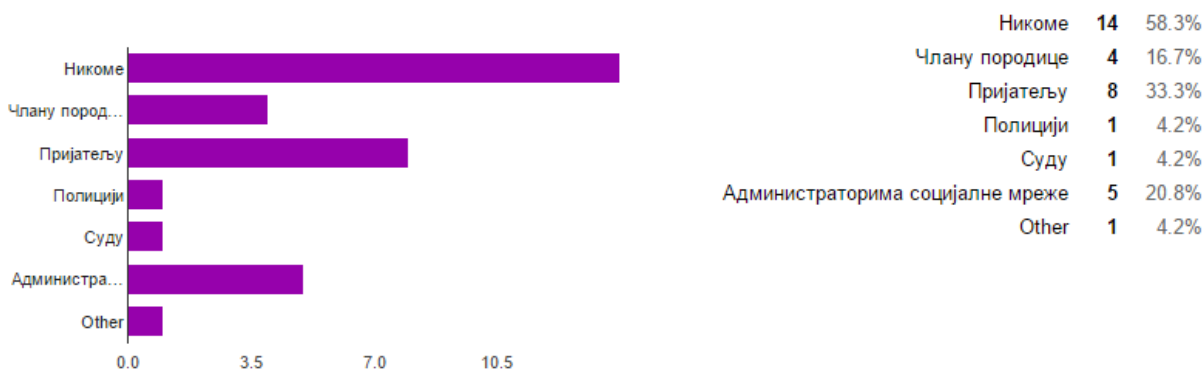
Највећи број прогањања се десило управо слањем порука, али треба узети у обзир да је 9 корисника пријавило да се прогањање десило само једном путем порука, тако да овај број треба умањити. Слање фотографија је следећи најчешћи начин прогањања, али је било присутно и прављење „лажних профила“, односно профила на којима би се

прогонитељ представљао као жртва, у циљу започињања комуникације са другим људима и рушења угледа жртве. У само једном случају је дошло до креирања групе за прогањање.

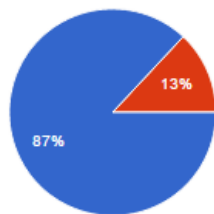
У 5 случаја се то прогањање пренело и на стварни живот, и ту је број скоро једнак, 3 испитаница и 2 испитаника.

Табела 12. Помоћ при интернет прогањању

Коме сте се том приликом обратили за помоћ?

Да ли сте успели да прекинете прогањање?

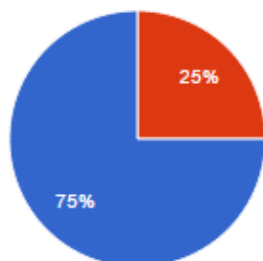

Да	20	87%
Не	3	13%

Као и код класичног прогањања, и овде се мали број испитника заправо обратио некоме, и то најчешће пријатељима (33,3%), администраторима социјалних мрежа (20,8%) и члановима породице (16,7%). Међутим, чак 58,3% је изјавило да се никоме нису обратили за помоћ, што представља опасност, будући да се то може пренети на стварни живот, што се и десило у два случаја. На срећу, 87% испитаника који су навели да су били жртве интернет прогањања је успело да прекине прогањање, док је само 13% њих (или њих 3.) то није успело. Већина испитаника сматра да друштвене мреже у многоме помажу прогонитељима, што значи да су бар у том делу, корисници упознати са овим феноменом.

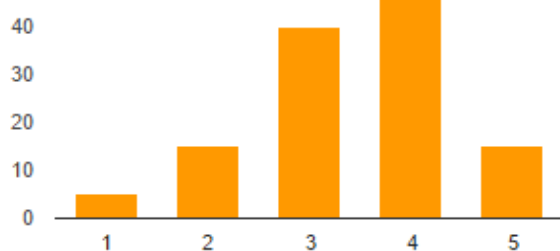
Табела 13. Закључна питања

Да ли мислите да Ви можете постати жртва прогањања?

Да	93	75%
Не	31	25%

Колико се у својој околини осећате сигурно?

Уопште:	1	5	4%
	2	15	12.1%
	3	40	32.3%
	4	49	39.5%
Потпуно:	5	15	12.1%

Тачно четвртина испитаника сматра да не могу постати жртве прогањања. Овакав постотак је забрињавајући, будући да је већ наведено да свако може постати жртва прогањања. Овакав број показује да испитани нису у довољној мери упознати са појмом и феноменом прогањања, и да се осећају сигурно, како на мрежи, тако и на интернету. Скоро је једнак број испитаника и испитаница који наводе да не могу да постану жртве прогањања. Три четвртине (75%) испитаника сматра да могу постати жртве прогонитеља, а неки од њих и јесу били жртве прогањања.

Што се тиче општег осећаја сигурности, на скали од 1 до 5 где је 1 уопште, а 5 потпуно, већина од 39,5% даје оцену сигурности 4, 32,3% оцену 3. овакав висок проценат говори да се људи не осећају потпуно безбедно у својој околини.

На крају, испитаницима је остављена могућност да оставе коментар или сугестију, што су неки и учинили. Неки од тих коментара у оригиналу су:

„Zrtva proganjanja moze biti svako, tako da oprez treba da bude na prvom mestu. Srecno!
:)“

„Da li mislite da su paranoicne osobe, nekada bile zrtve proganjanja, te je s toga i to proganjanje kod njih izazvalo paranoju?“

„Prijavljivala sam progonitelja 3 puta lično u policiji, a zvala ih da dodju vise od 5 puta sigurno za 2 god. Nikad nijednu prijavu taj covek nije dobio, iako sam bila i pretucena. Po struci sam pravnik, i za mene je porazavajuće da nas sistem bude toliko los, toliko korumpiran. Za mene je to bio dodatni poraz. To je moje iskustvo, nadam se da sam bar malo pomogla. Pozdrav“

„Proganjanje treba uvrstiti u krivicno delo“.

Закључак

Прогањање је хетерогена друштвена појава, с обзиром на то да обухвата различита понашања која се врше у одређеном простору и времену. Сва та понашања међусобно се разликују по својим појавним облицима, непосредним узроцима и факторима који их изазивају, због чега је и веома тешко да ти јединствену дефиницију овог појма. Ипак, постоје одређени заједнички елементи свим наведеним дефиницијама, који се односе на понављање радње извршења, постојање криминалне намере, претње и изазивања страха и других емоционалних промена или поремећаја код жртве, кршење права на приватност, као и околност да радња извршења може да буде усмерена како на жртву, тако и на њој блиско лице. Уједно, установљавање тих заједничких елемената олакшава разликовање ове појаве од других сличних појава, које се сматрају кривичним делима попут насиља у породици, мобинга, сексуалног узнемиравања и сл.

Према наводима у тексту „Виктимизација прогањањем“, коју је издао Одеск за жртве при Министарству правде САД прогањање је злочин који може погодити сваку особу, без обзира на род, расу, сексуалну опредељеност, социо-економски положај, географску или личну припадност (Константиновић – Вилић, С., Николић-Ристановић В., Костић, М. 2009:155). Не постоји посебна категорија лица која је заштићена од оваквог понашања, нити је неко предодређен да буде прогонитељ или жртва. Са друге стране, једна од основних карактеристика овог дела је немогућност установљавања психолошког профила, као ни профила понашања прогонитеља, већ је сваки прогонитељ јединствен и различит од другог. Није могуће препознати прогонитеља на основу физичких карактеристика или на тај начин одредити склоност ка прогањању. Разлози за прогањање могу бити различити, од најбаналнијих, као што су раскид везе или пријатељства, па све до психичких болести и поремећаја. Због свега наведеног, можемо закључити да се ради о појави коју карактерише висок степен друштвене опасности.

Посебно је важно указати на утицај који савремено друштво и глобализација имају на развој прогањања, и у крајњем случају на промовисање прогањања. Путем средстава масовних медија, телевизије, интернета и друштвених мрежа, становништво је преплављено информацијама о јавним личностима, или пак о лицима која су се на јавној сцени нашла пуком случајношћу или својим неуобичајеним понашањем. Тако се намеће образац понашања где је сасвим дозвољено знати све о свакоме, па је граница између приватности и доступности личних информација све тања. Поред тога, свакодневно се на

телевизијским програмима налазе различите тзв. ријалити емисије, где гледаоци несвесно постају прогонитељи. Ове емисије у потпуности испуњавају све услове из већине доступних дефиниција о прогањању. Гледалац свакодневно прати живот учесника (жртве), у потпуности задирући у приватност учесника. У том смислу, прогонитељ није само онај ко је свестан своје радње. Прогањање је, због утицаја масовних медија, актуелно и лаичкој јавности занимљиво углавном онда када су у то укључене јавне личности. Тек након прогањања познатих личности, законодавци овај проблем решавају озбиљније и брже (Jodie Foster, Theresa Saldana).

До повећања броја случајева и обима прогањања долази и услед развоја и ширења интернета и друштвених мрежа. Анонимност, могућност да се различите недозвољене радње врше на даљину, као и невезаност за законе само једне земље представљају основну предност коју прогонитељи на интернету имају у односу на конвенционално прогањање. Основна разлика у односу на конвенционално прогањање управо коришћење интернета и нових технологија у сврху прогањања. Конвенционално прогањање је сада спрегнуто са интернет прогањањем, и као такво полако губи свој засебни идентитет. Разлика је и у томе да је мањи број прогонитеља бивших партнера, будући да је, према својој структури, прогањање путем интернета невезано за једну државу или континент. Ове су специфичности утицале и на појаву нових типова прогонитеља, као што су: трол, осветољубив, интиман прогонитељ и слично. Такође, посебну опасност представља тзв. Dark Web, део интернета који није широко доступан. Отежано приступање, више слојева заштите чине овај део интернета идеалним за прогонитеље и криминалце уопште. На њему је могуће купити услуге као што су: прикупљање информација о жртви, њеним банковним рачунима, наручити прогањање путем интернета и слично.

У складу са развојем интернета, друштвене мреже су постале свакодневница милиона људи широм света. Такође, представљају озбиљну опасност по приватност и безбедност својих корисника. За разлику од осталих ситуација, код прогањања на друштвеним мрежама сама жртва има већи степен контроле, и већа одговорност за сопствену сигурност лежи управо на њој. Потенцијалним прогонитељима жртва доставља информације од значаја, као што су: локација, круг људи са којима је у контакту, омиљена места за излазак и слично. Жртва у одређеним случајевима и не зна да је прогањана, већ до тог сазнања долази онда када је прогонитељ већ прикупио све информације о њој.

Основни начин заштите на друштвеним мрежама јесте да се корисници на интернету понашају веома обазриво и да не износе податке као што су адреса, број телефона и слично. Прихватање захтева од непознатих људи је веома опасно, као и прихватање позива за различите групе и странице.

Савремена законодавства се усаглашавају по питању кажњавања прогањања. Први и најдетаљније уређени прописи се јављају у Сједињеним Америчким Државама, где прогањање обухвата не само конвенционално, већ и прогањање путем интернета. Од земаља које су ово понашање уврстиле у своје законодавство јесу, између осталих и: Авганистан, СР Немачка, Велика Британија, док су неке земље као што су Босна и Херцеговина и Хрватска радње прогањања предвиделе као радње извршења код насиља у породици. Са друге стране, упркос трендовима у свету и захтевима из међународних докумената, као и многобројним залагањима цивилног друштва да се прогањање уведе у кривично законодавство Републике Србије, одговор законодавца је изостао, те у правном систему РС прогањање још увек није инкриминисано, нити постоје посебне законске одредбе које би створиле основу за адекватну заштиту жртава.

Управо стога, уочени недостаци у законској регулативи инспирисали су аутора рада да овој теми приступи и са емпиријског аспекта. Спроведено истраживање је требало да покаже распрострањеност појаве прогањања у нашој земљи, карактеристикама жртве, пре свега, као и о начину на који се прогањање вршило, али и о интернет прогањању у нашој земљи. Као што је већ наведено, због ограничења истраживања, ови резултати се требају узети са резервом, и представљају тренутно стање.

На основу резултата из Анкете која се налази у делу Емпиријско истраживање, хипотеза да је прогањање у Републици Србији присутно у сличној мери као и у другим државама света је доказана. Наиме, чак 25% испитаника је изјавило да су у некоме трнутку свога живота били жртве прогањања, што се поклапа са истраживањима урађеним у свету (Meloy and Gothard 1995; Mullen and Pathe 1994a; Harmon et al. 1995 и други). Такође, доказана је и тврдња да је већина прогонитеља мушког пола, док је само 25% жена прогонитељки, што се поклапа са истраживањем на Аустралијској јавној форензичкој клиници за ментално здравље (Australian community forensic mental health clinic) (Purcell, Pathe, Mullen 2001:158).

Међутим, тврдња да становништво није у довољној мери упознато са прогањањем није доказана, будући да је 91,9% испитаника изјавило да је упознато са појавом прогањања. Поред тога, чак 39,5% испитаника је познавало или познаје жртву прогањања, што само потврђује тезу да је прогањање веома присутно и да се о њему ипак довољно зна. Као резултат оваквих података, није доказана ни хипотеза да већина становништва не зна коме се треба обратити у случају прогањања. На срећу, чак 71% испитаника зна ко у таквој ситуацији може бити од помоћи, правилно схватајући да су то: полиција и други државни органи.

То међутим не значи да су ти исти државни органи у довољној мери упознати са овом појавом, те да због недостатка законског кажњавања и устаљених стереотипа да је углавном жртва крива за прогањање, не реагују на адекватан, и за жртву најбољи начин. Озбиљност и велики обим присутности ове појаве говори у прилог тврдњи да постоји неопходност доношења закона који би санкционисали ову негативну друштвену појаву, чиме би се заштитиле будуће жртве, као и пружила неопходна помоћ онима који су већ преживели прогањање.

Такође, хипотеза да је прогањање на интернету у Републици Србији присутно у истој мери као и у другим државама света није доказана. На основу добијених података, само је 11,3% испитаника у ствари прогањано путем интернета. Међутим, с обзиром на ограничени број испитаника, ови подаци се морају узети са резервом, будући да је интернет писменост у нашој земљи још увек на ниском нивоу, што значи да је велики део становништва недовољно заштићен од прогањања на интернету.

Иако је истраживање по свом обиму и начину извођења ограничено, односно да није у потпуности могуће утврдити валидност података, ипак указује да је прогањање веома актуелна појава и да постоји потреба за законским санкционисањем. Жртве немају подршку правосудних органа, али их околина подржава. И поред чињенице да је велики број испитаника упознат са овом појавом, неопходно је упознати становништво са начинима заштите, посебно на интернету и друштвеним мрежама, као и утицати на законодавне органе да прогањање буде класификовано као кривично дело, по узору на инострана законодавства.

Литература

Коришћена литература

1. Vuković, D. (2007) Mobing na radnom mestu, *Temida*, 4, str. 3-10
2. Вилић, В. Виктимизација прогањањем путем интернета, *Темида*, 2013, стр 157.
3. Јовашевић, Д. „Међународна кривична дела у Римском статуту“, *Зборник радова правног факултета у Нишу број 65*, 2013, стр. 208.
4. Ковачевић-Лепојевић, М. Лепојевић, Б. – Жртве сајбер прогањања у Србији, *Темида*, септембар 2009., str 89-108
5. Константиновић-Вилић С., Николић-Ристановић В., Костић М. *Криминологија*, Ниш 2009, стр 158
6. Кривични законик Републике Србије, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014
7. Николић-Ристановић В, Ковачевић-Лепојевић М, Прогањање: појам, карактеристике и друштвени одговори, *Темида*, 2007. стр 10.
8. Alan W. Newman, Kenneth L. Appelbaum: Stalking, perspectives on victims and management, *Stalking : Psychiatric Perspectives and Practical Approaches: Psychiatric Perspectives and Practical Approaches, Department of Psychiatry, University of Massachusetts Medical School Oxford University Press, USA, , 2007* str. 109
9. American Psychiatric Association. *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (4th edn, revised) (DSM-IV)*. Washington, DC: APA 1994.
10. Anderson, Ross J. (2008). *Security engineering: a guide to building dependable distributed systems (2nd ed.)*. Indianapolis, IN: Wiley. p. 1040.
11. Ashcroft, J. (2001). *Stalking and domestic violence: A report to Congress (No. NCJ 186157)*. Washington, DC: U.S. Department of Justice. Стр. 1
12. *Black's Law Dictionary, 2nd Pocket Edition, 2001.* стр.660.
13. Bryan A. Garner, *Black's Law Dictionary, 2nd Pocket Edition, West Publishing Company 2001*,str 660
14. Buss DM: Sex differences in human mate preferences: evolutionary hypotheses tested in 37 cultures. *Behav Brain Sci* 12:1–49, 1989
15. Ellison, L., & Akdeniz, Y., "Cyber-stalking: the Regulation of Harassment on the Internet," [1998] *Criminal Law Review, December Special Edition: Crime, Criminal Justice and the Internet*, стр 4.

16. Fein R & Vossekuil B (1998). Preventing attacks on public officials and public figures: a Secret Service perspective. In: J Reid Meloy (ed.) *The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives* (pp. 176-94). San Diego, CA: Academic Press.
17. K. Jaishankar, *Cyber Criminology: Exploring Internet Crimes and Criminal Behavior*, CRC Press, Feb 22, 2011
18. Kelly BD; Erotomania : epidemiology and management. *CNS Drugs*. 2005;19(8):657-69.
19. L. P. Sheridan, E. Blaauw: Characteristics Of False Stalking Reports, *Criminal Justice And Behavior*, Vol. 31 No. 1, February 2004 55-72
20. Lorraine Sheridan, Graham M. Davies, Julian C. W. Boon: Stalking Perceptions and Prevalence, *JOURNAL OF INTERPERSONAL VIOLENCE*, Vol. 16 No. 2, February 2001, стр 152
21. McFarlane, L., & Bocij, P., (2005) An exploration of predatory behavior in cyber-space: Towards a typology of cyber stalkers. *First Monday*, str. 8. Више на: <http://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/1076/996> приступљено 20.05.2015
22. Meloy (Ed.), *The psychology of stalking: Clinical and forensic perspectives* (pp. 225-256). San Diego, CA: Academic Press.
23. Meloy J. Reid: *The Psychology of Stalking: Clinical and Forensic Perspectives*, Burlington : Elsevier Science, 2001. стр: 5
24. Meloy JR, Gothard S: Demographic and clinical comparison of obsessional followers and offenders with mental disorders. *Am J Psychiatry* 152:258-263, 1995
25. Meloy, J. R., Boyd, C. (2003) *Female Stalkers and Their Victims*
26. Meloy, J. Reid: *STALKING An Old Behavior, A New Crime*, *The psychiatric clinics of North America*, volume 22 • number 1 • март 1999, стр. 86
27. Mishra, A. and Mishra, D . (2008). Cyber stalking: a challenge for web security. In L. J. Janczewski and A. M. Colarik (eds.), *Cyber Warfare and Cyber Terrorism*. Hershey, PA: Information Science Reference (pp. 216–25).
28. Mohandie, K., Hatcher, C., & Raymond, D. (1998). False victimization syndromes in stalking. In J. R.
29. Mullen PE, Pathe´ M, Purcell R: *Stalkers and Their Victims*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2000
30. Mullen, P. E., Pathé, M., & Purcell, R. (2000). *Stalkers and their victims*. Cambridge, UK: Cambridge University Press
31. Mullen, P., & PathS, M. (1994a). Stalking and the pathologies of love. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 28, 469-477.
32. Mullen, P.E. & Pathe, M. (1994) *The Pathological Extensions of Love*. *British Journal of Psychiatry*, 165 614 – 623

33. National Center for Victims of Crime (2007) The Model Stalking Code Revisited: Respondings to the New Realities of Stalking, www.ncvc.org, pristupljeno 01.12.2014.
34. National Center for Victims of Crime, The Model Stalking Code Revisited, 2007. година, стр. 11.
35. Nicol, Bran; Stalking, Reaktion Books, 2006, стр 15.
36. Pathý M, Mullen PE (1997), The impact of stalkers on their victims. Br J Psychiatry 170:12-17.
37. Purcell R, Pathe M, Mullen P: A study of women who stalk. Am J Psychiatry 158:2056–60, 2001
38. Stalking Resource Center, Stalking Technology Outpaces State Laws, Stalking Resource Center Newsletter, Vol. 3, No. 2, 2003. стр 2.
39. Stephen Andert, Donald K. Bursleson: Web Stalkers: Protect Yourself from Internet Criminals & Psychopaths, Rampant TechPress, 2005 str. 93
40. Wilson, F. Thompson, P. (2001) Sexual harassment as an exercise of power, Gender, work and organization, 1, str. 61-83
41. Wright, J. A. Burgess, A. G., Burgess, A. w., et al (1996) A typology of stalking. Jurnal of Interpersonal Violence, 11, 487-502.
42. Zona MA1, Sharma KK, Lane J. A comparative study of erotomaniac and obsessional subjects in a forensic sample. J Forensic Sci. 1993 Jul; 38(4):894-903.
43. Zona, M. A., Lane, J., & Moore, M. (1996). The psychology and behaviour of stalkers. Unpublished paper presented at the American Academy of Forensic Sciences Annual Meeting, Nashville, TN.

Остала истраживачка грађа:

1. Исток Павловић: Шта је биткоин? 2014 preuzeto 20.05.2015 sa: <http://www.politika.rs/pogledi/Istok-Pavlovic/Sta-je-bitkoin.sr.html>
2. Ann W. Burgess, William S. Lauter: Stalking - Victimology And Targets Of Stalkers, Motivation, Relationship To Target: Nondomestic Stalkers, Domestic Stalkers- United, Violence, Criminal, and Crime, 2007. Preuzeto 17.10.2014 sa: <http://law.jrank.org/pages/2145/Stalking.html>
3. Asylum Protection Center - Centar za zaštitu i pomoć tražiocima azila APC-CZA: Izveštaj o zemlji porekla tražilaca azila AVGANISTAN, preuzeto 15.09.2014 sa <http://www.apc-cza.org/ar/avganistan-ljudska-prava.html>
4. BBC: 1993: BA dirty tricks against Virgin cost £3m, preuzeto 18.05.2015 sa: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/january/11/newsid_2520000/2520189.stm

5. Charles Montaldo, 2014, What Is Stalking? Preuzeto 02.07.2014 sa http://crime.about.com/od/stalking/a/stalking_is.htm
6. Douglas Linder 2002, The Trial of John Hinckley, preuzeto 20.10.2014 sa: <http://law2.umkc.edu/faculty/projects/ftrials/hinckley/HBIO.HTM>.
7. Dr Laurence Knott: De Clérambault's Syndrome, 2014, preuzeto 09.10.2104 sa: <http://www.patient.co.uk/doctor/de-clerambaults-syndrome>
8. DW staff (jam): Germany Moves to Protect Stalking Victims preuzeto 20.11.2014 sa <http://www.dw.de/germany-moves-to-protect-stalking-victims/a-1522859>
9. End Stalking In America, Inc, Common Traits of Stalkers preuzeto: 17.10.2014 ca http://www.esia.net/Common_Traits_of_Stalkers.htm
10. End Stalking In America, Inc., Forms of Stalking, preuzeto: 17.10.2014 ca http://www.esia.net/Forms_of_Stalking.htm
11. German criminal code 1998, preuzeto 20.11.2014 sa: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/german_criminal_code.pdf
12. Hannah Fletcher: Human flesh search engines: Chinese vigilantes that hunt victims on the web 2008, preuzeto 25.05.2015 sa: http://web.archive.org/web/20090304053728/http://technology.timesonline.co.uk/tol/news/tech_and_web/article4213681.ece
13. History of stalking: Who watched whom and why, preuzeto 15.05.2015. sa <http://nobullying.com/history-of-stalking/>
14. IntelExchange: Need help going on hacking, 2014 preuzeto 22.05.2015 sa <http://rrcc5uuudhh4oz3c.onion/?cmd=topic&id=2139>
15. James Vincent: Woman fired after disabling work app that tracked her movements 24/7, preuzeto 25.05.2015 sa <http://www.theverge.com/2015/5/13/8597081/worker-gps-fired-myrna-arias-xora>
16. Jesse Atlas: Insider Trading On The Dark Web 2014, preuzeto 25.05.2015 sa: <http://www.forbes.com/sites/realspin/2014/03/25/insider-trading-on-the-dark-web/>
17. Josh Halliday: Teenager who killed Breck Bednar in 'sadistic' attack jailed for life preuzeto 18.05.2015 ca: <http://www.theguardian.com/uk-news/2015/jan/12/lewis-daynes-stabbed-breck-bednar-essex-sentenced-chelmsford-crown-court>
18. Juan Ignacio Blanco, n.d. Ming Sen SHIUE, Preuzeto 20.10.2014. sa: <http://murderpedia.org/male.S/s/shiue-ming-sen.htm>
19. Karen McVeigh: Cyberstalking 'now more common' than face-to-face stalking, preuzeto 25.05. 2015 ca: <http://www.theguardian.com/uk/2011/apr/08/cyberstalking-study-victims-men>
20. Karen McVeigh: Cyberstalking 'now more common' than face-to-face stalking 2011, preuzeto 25.05.2015 godine sa: <http://www.theguardian.com/uk/2011/apr/08/cyberstalking-study-victims-men>

21. Matthew Chapman: My wife left me for a cyber love-rat преузето 18.05.2015 ca: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/2197441.stm
22. Max Read: The Sad, Strange Seven Months of Emails from the Starbucks Stalker преузето 18.05.2015 ca <http://gawker.com/5877281/the-sad-strange-seven-months-of-emails-from-the-starbucks-stalker>
23. OEDb: The Ultimate Guide to the Invisible Web преузето 25.05.2015 sa <http://oedb.org/ilibrarian/invisible-web/>
24. Rent-A-Hacker n.d. преузето 22.05.2015 sa <http://2ogmrlfzdthnwekz.onion/>
25. Romeo Vitelli, 2014, Revisiting Tarasoff, Should therapists breach confidentiality over a patient's violent threat? Преузето 10.07.2014 sa <https://www.psychologytoday.com/blog/media-spotlight/201407/revisiting-tarasoff>
26. S.E. Smith: Anonymous is doxing KKK members (and I'm OK with it), 2014 преузето 22.05.2015 sa: <http://www.dailydot.com/opinion/anonymous-doxing-missouri-kkk-ferguson/>
27. Sophie Curtis: Quarter of the world will be using smartphones in 2016, преузето 25.05.2015 godine sa: <http://www.telegraph.co.uk/technology/mobile-phones/11287659/Quarter-of-the-world-will-be-using-smartphones-in-2016.html>
28. StalkInc: Impact of stalking on victims, 2011 преузето 26.11.2014 sa: <https://www.stalkingriskprofile.com/victim-support/impact-of-stalking-on-victims>
29. Statista: Leading social networks worldwide as of August 2015, ranked by number of active users (in millions) 2015, преузето 25.05.2015 sa: <http://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>
30. Story of Boy Jones who stole Queen Victoria's underwear, преузето 17.10.2014 sa <http://www.bbc.co.uk/news/uk-wales-12342921>
31. Teamtechnology: Beware The Troll преузето 18.05.2015 sa <http://www.teamtechnology.co.uk/troll.htm>
32. The Crown Prosecution Service, Stalking and Harassment, n.d. преузето 21.11.2014 sa http://www.cps.gov.uk/legal/s_to_u/stalking_and_harassment/
33. The Economist: What doxing is, and why it matters, 2014 преузето 22.05.2015 sa: <http://www.economist.com/blogs/economist-explains/2014/03/economist-explains-9>
34. Tom Downey: China's Cyberposse 2010, преузето 25.05.2015 godine sa: http://www.nytimes.com/2010/03/07/magazine/07Human-t.html?&_r=2
35. U.S. Department Of Justice: IDENTITY THEFT, 2015 преузето 18.05.2015 sa: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/websites/idtheft.html>
36. United Kingdom: Foreign and Commonwealth Office, Annual Report on Human Rights 2009 - Afghanistan, March 2010, доступно на: <http://www.refworld.org/docid/4cae4b4f0.html> приступљено 20.11.2014

37. ekran.no: The Avenger's Front Page, preuzeto 22.05.2015 sa
<http://www.ekran.no/html/revange/>

Криминалитет прогањања

Апстракт

Прогањање је једно од најозбиљнијих и најопаснијих злочина и представља део тамне бројке криминалитета. Рад има за основни циљ одређење појма прогањања, разграничење од сличних појава, испитивање постављених хипотеза које наводе да је прогањање у Републици Србији присутно у сличној мери као и у другим државама, док је становништво у мањој мери упознато са овом појавом, као и начинима заштите. Поред тога, рад за циљ има и преглед истраживања који говоре о његовим карактеристикама. Жртве, али и прогонитељи, могу бити сви, без обзира на образовање, имовинско стање или друге околности. Сам појам прогањања је и даље непотпуно дефинисан, услед сталног развоја савремених технологија и нових начина прогањања. Радње прогањања могу бити различите, од стајања испред нечије куће па све до физичког напада и угрожавања безбедности. Иако се често прогањање не састоји у физичком нападу, на жртву велики утисак оставља и само психичко насиље. Мушкарци се чешиће налазе у улози прогонитеља од жена, док се сами прогонитељи могу поделити на оне који су били у претходној вези са жртвом, и на оне где такве повезаности није било. Поред тога, у раду се даје осврт на мере које се предузимају у другим државама света у циљу спречавања ове појаве, као и законско кажњавање прогањања. У складу са развојем интернета и савремених технологија, даје се осврт на прогањање на интернету као нови начин вршења прогањања са свим својим специфичностима. На крају, рад има за циљ да на основу урађеног емпиријског истраживања у виду анкете укаже на неопходност свеобухватнијег и детаљнијег истраживања на ову тему, као и да покаже распрострањеност појаве у нашој земљи, карактеристикама жртава, начинима на који се прогањање вршило, као и о присутности интернет прогањања.

Кључне речи: прогањање, појам, карактеристике, интернет прогањање

Stalking crime

Summary

Stalking is one of the most serious and dangerous crime and is part of the dark figures of crime. This paper has as main objective definition of the concept of persecution, separation from similar phenomena, testing the hypotheses that state that the persecution of the Republic of Serbia is present to a similar extent as in other countries, while the population to a lesser extent familiar with this phenomenon, as well as how to protect themselves . Furthermore, the work aims to review and research that speak about its features. Victims and persecutors, can be all, regardless of education, property status or other circumstances. The concept of persecution is still incompletely defined, due to the constant development of new technologies and new ways of persecution. Acts of persecution may be different from standing in front of someone's house until the physical assault and threats to security. Although often persecution does not consist in a physical attack, the victim leaves a big impression and only psychological violence. Men are more often found in the role of persecutor of women, while the persecutors themselves can be divided into those that were in your previous relationship with the victim, and those where there was no such connection. In addition, the paper provides a review of the measures taken in other countries of the world in order to prevent this phenomenon, as well as legal punishment persecution. In accordance with the development of the Internet and modern technology, represents a survey of persecution on the Internet as a new method of carrying out the persecution, with all its specificities. Finally, the paper aims to which is made on the basis of empirical research in the form of polls point to the need for more comprehensive and detanjnijeg research on this subject, and to demonstrate widespread phenomenon in our country, the characteristics of victims, the ways in which persecution exercised, as well as on Internet presence persecution.

Keywords: stalking, concept, features, Internet stalking

Биографија студента

Лазар Станојевић, рођен је 16. маја 1991 године у Гњилану. Средњу школу „Стеван Сремац“ завршава 2009. године на друштвено-језичком смеру. Исте године уписује и Правни факултет Универзитета у Нишу, који завршава 2013. године са просечном оценом 8.67. Мастер студије на истом факултету уписује новембра исте године, опредељујући се за даље усавршавање у области кривичног права. Током школовања био је учесник бројних семинара и конференција. Учествовао је у пројекту „Правна клиника за заштиту права жена“ на Правном Факултету у Нишу, у пројекту „Мобилна правна клиника“ под покровитељством Philip Morris International Serbia, обуци за еристичку дијалектику у домену примене права на Правном факултету у Нишу као и Семинару о забрани дискриминације Повереништва за заштиту равноправности. Коаутор је монографије „Правна правила римског права“ у издању Правног факултета у Нишу. На мастер студијама остварио је просек положених испита од 10,0, а данас ради као приправник у адвокатској канцеларији, како би поред теоријских, овладао и практичним знањима из области права. Течно говори енглески језик, док разуме немачки и руски.

Прилози

(ПРИЛОГ 1)

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Лазар Станојевић

Наслов мастер рада: Криминалитет прогањања

Ментор: проф. др Миомира Костић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, 20.10.2015.године

Потпис аутора

(ПРИЛОГ 2)

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Криминалитет прогањања

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Лазар Станојевић

У Нишу, 20.10.2015. године

Потпис аутора
